

პარლამენტის პრეზენტი ბიბლიოთეკა

K 155.295/3

ჩაჩენიე

ნიკოლოზ
ჯაფარიძის
კონსტიტუციის
ტექსტი

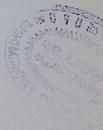

„საქართველო“

პასილ რაქანოვე

ნიმუში
ქვემოთ
მისთვის
გაქმნილი

„ნაკადული“, თბილისი, 1974

155295
3

ნიკოლოზ ბარათაშვილის სურათის თუმანიშვილისაჟლი ესკიზები

1876 წელს პეტრე უმიკაშვილის ხელმძღვანელობით მზად-
დებოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსთა პირველი გამოცე-
მა.¹ პოეტის პორტრეტი ვერ იპოვეს, გამოცემის ერთ-ერთმა
მოთავემ, გიორგი თუმანიშვილმა, სცადა იგი თავისი მამის
მიხეილ თუმანიშვილის (1818—1875) არქივში მოეძებნა
(მიხ. თუმანიშვილი ნ. ბარათაშვილის სკოლის მეგობარი იყო).
გ. თუმანიშვილმა მართლაც იპოვა ნახევარი თაბახი სქელი თეთ-
რი ქაღალდი, რომელზეც ორი მამაკაცის პორტრეტ-ესკიზი
იყო გამოსახული. პორტრეტებს ქვევით მიხ. თუმანიშვილის
ხელით ინიციალები ჰქონდა მიწერილი: ერთს—„Н. Б“, მე-
ორეს—„З. П“. (იხ. სურ. 1 და 2.).

იმ ესკიზის გამო, რომელსაც წარწერილი აქვს „Н. Б“,
გიორგი თუმანიშვილი წერდა:

„პოეტის თანამედროვეებმა სცნეს, რომ მისი (ნიკ. ბარათა-
შვილის) პორტრეტი, მაგრამ არცთუ ისე მოსწრებული, ანა-
სახი, მათის სიტყვით, მოგვაგონებს უფრო პოეტის ბიძას, გე-
ნერალ თავად ილია ორბელიანს, ვიდრე თვით პოეტსაო. ასე
გადმოგვცა ჩვენ თავ. ი. გ. ჭავჭავაძემ, რომელმაც გამოგვარ-
თო მამიჩემის ანასახი, რათა პოეტის დისათვის და სხვა ნა-
თესავეებისათვის ერვენებინა. ანასახი იგი ხელიდან ხელში
გადადიოდა და, ბოლოს, დაიკარგა“.

ეს ესკიზი ისევ აღმოაჩინეს 1913 და 1916 წლებს შუა და
იმ დროიდან გიორგი მიხეილის ძე თუმანიშვილის დასთან,

¹ იხ. მიხ. ხელთუბნელი, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ცხოვრებისა და
შემოქმედების თარიღები, საქართველოს სსრ სახელმწიფო ლიტერატუ-
რული მუზეუმი, ლიტერატურის მატრიანე, წიგნი 1—2, თბილისი, 1940,
გვ. 550.

1. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტის ესკიზი-ნახატი, შესრულებული მის. თუმანიშვილის მიერ. ორიგინალი დაცულია საქ. სსრ სახელმწიფო ხელოვნების მუზეუმის ფონდებში.

ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთელთან ინახებოდა. ოციან წლებში ანასტასიამ იგი იროდიონ სონდულაშვილს გადასცა, შემდეგ კი ისტორიისა და ეთნოგრაფიის საზოგადოების ფონდების ნაწილთან ერთად მეტეხის მუზეუმს ჩაბარდა.

ბევრ ავტორიტეტულ პირს სწამდა, რომ „თუმანიშვილისეულ ესკიზზე“ ნიკოლოზ ბარათაშვილია გამოსახული, მაგრამ ზოგი მკვლევარი არ იზიარებს ამ აზრს. მაგალითად, პ. ინგოროყვა წერს:

მრ.

2. საქარია ფალაქანდიშვილის პორტრეტის ესკიზი-ჩანახატი, შესრულებული მის. თუმანიშვილის მიერ. ორიგინალი დაცულია საქ. სსრ სახელმწიფო სელოვნების მუზეუმის ფონდებში.

„ამ სურათის დოკუმენტულობა ვერ ჩაითვლება დამტკიცებულად. ბევრი რამ საცილობელია ფანქრით შესრულებულ ამ დილექტანტურ ესკიზში... „თუმანიშვილისეული სურათი“ ჯერ კიდევ 70-იანი წლების ბოლოს ხელთ ჰქონდა ილია ჭავჭავაძეს, მან გაიარა ავტორიტეტული ექსპერტიზა (იგი გასინჯეს ილიას მიერ მოწვეულმა პოეტის მომსწრე პირებმა) და ამ სურათს არ მისცეს ვიზა დასაბეჭდად. და ეს მაშინ, როდესაც ბარათაშვილის პორტრეტის ძიებამ უშედეგოდ

ჩაიარა და სხვა სურათის მოპოვების იმედი უკვე აღარ იყო“.¹

საკითხის გასარკვევად ძალიან მნიშვნელოვანია, თუ როგორ აღწერდნენ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახესა და გარეგნობას მისი მახლობლები:

ნ. ბარათაშვილის ღვიძლი და ბარბარე ვეზირიშვილისა:

„ნიკო ძალიან მაღლაზი, მარდი იყო და მიშხიდველი სახისა. შუათანა ტანის, არც გამხდარი, არც მსუქანი; წაბლისფერი თმა, ბუდეშურად მოყვანილი თვალები; წარბები შეერთებული, წვერ-ულვაშს იპარსავდა. იცვამდა ევროპულს სამოქალაქო ტანისამოსს“ (იხ. ნ. ბარათაშვილის თხზულებათა 1922 წლის გამოცემა, გვ. 242.).

დიმიტრი ყიფიანი:

„...დაბალ-დაბალი, ჩამკვრივებული (приземистый), ნოლა ცხვირიანი (курносенкий), მეტისმეტად ცოცხალი. მხიარული, მოსწრებული“. (დ. ყიფიანის წერილი მიწერილი თავისი შვილის ნიკოლოზისადმი 1865 წლის 5 აპრილს. ინახება საქართველოს ლიტერატურულ მუზეუმში).

დიმიტრი ყიფიანის მეუღლე ნინო:

„ნიკო, ვეძახდით მას ტატოს... დაბალი ტანისა იყო, წმინდა სახე და პატარა შავი ულვაშები. თმას ყოველთვის მოკლედ იკრეჭავდა, არ უყვარდა გრძელი თმა, ლაპარაკობდა სხა-პასუხით და ძალიან ცოცხალი იყო“.

„პოეტის და სოფიო (სუმბათაშვილისა) ძალიან ჰგავდა თავის ძმას ნიკოს, ისე რომ, სოფიოს ულვაშები რომ დაეხატა თავის ტუჩებზე, ვერ გაარჩევდით, ეს მართლა სოფიო არის, თუ ნიკო ბარათაშვილი. Вот уговорите кн. Софию сняться в фотографии, приделайте ей усики и наденте ей сюртук и будет у Вас портрет поэта“ (იხ. ნ. ბარათაშვილის თხზულებათა 1922 წლის გამოცემა, გვ. 245.).

ლუკა ისარლიშვილი:

„(ნიკო) მოთეთრო სახისა იყო, პირხმელი, შავის ცოცხა-

¹ ნ. ბარათაშვილი, თხზულებანი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი, 1968, გვ. 12—13.

ლის თვალებით, წაბლისფერი თმით, საშუალო ტანისა და სისქისა, ხშირი წარბები ერთმანეთთან გადაღობილი ჰქონდა. მოგრძო თვალები ცხვირისკენ იყო დახრილი. წვერს არ ატარებდა. ხშირად არც უღვაშს. სახე შორიდან შნოიანი, ახლოდან ცოტა დადმეჭილსა ჰგვანდა. იცვამდა ბუზმენტიან ქულაჯას. საგრძნობლად კოჭლობდა, მაგრამ მაინც ბევრს დარბოდა“. (ს. ციციშვილი, ნ. ბარათაშვილის საბიოგრაფიო მასალები, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1938, № 25.).

კონსტანტინე მამაცაშვილი:

„ნიკო ბარათაშვილი იყო შუათანა ტანისა, ჩინებული ტანადი, ცოტა პირხმელი, ცოცხალი შავის თვალებით, წაბლისფერი თმით, სახე საგანგებოდ მიმზიდველი, ქართულად რომ იტყვიან, მარილიანი“. (იხ. ნ. ბარათაშვილის თხზულებათა 1939 წლის აკად. გამოცემა, გვ. 6.).

როგორც თანამედროვენი გადმოგვცემენ, 1832 წელს, ე. ი. როცა თექვსმეტი წლის იყო, ნიკო „თავისი სიანცისა გამო კიბიდან გადმოვარდა და ორივე ფეხი დაიმტვრია. ბოლოს ყმაწვილი დიდის წამლობით მოარჩინეს, მაგრამ ფეხები სამუდამოდ დაშავებული დარჩა და „შემდეგ ისე მარდად ველარ დადიოდა“.

რაც შეეხება ჩაცმულობას, მისი სკოლის ამხანაგი კონსტანტინე მამაცაშვილი გადმოგვცემს:

„როცა ნიკოლოზ ბარათაშვილი სასწავლებელში იყო ჩემს დროს, იცვამდა ქართულად, როგორც სხვანი იმისი ამხანაგები. მე მახსოვს ნიკოლოზ ბუზმენტით მორთულ ჩოხაში, დიბის ახალონით, თავზე პატარა ჩაკეცილი ქუდით, ქართულად რომ იტყვიან, კოხტურად ჩაცმული“.

შემდეგ, სამსახურში ყოფნის დროს, ნ. ბარათაშვილი ევროპულად იცვამდა, მაგრამ იშვიათად ქართულ ტანისამოსსაც ატარებდა.

პორტრეტ-ესკიზზე ნიკოლოზ ბარათაშვილს აცვია ევროპული ყაიდის სერთუკი, რომელიც მეტად გავრცელებული იყო იმ დროს აზნაურთა წრეში. იგი აქლემის ბეწვისაგან იკე-

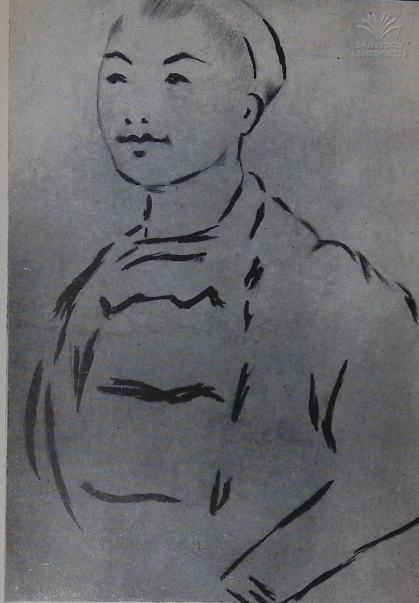
რებოდა. თანამედროვეთა გადმოცემით, ბოლო ხანებში ნიკოლოზი ასეთ სერთუკს ატარებდა და, როგორც ნ. ბარათაშვილის ნეშტის განჯიდან გადმოსვენების შესახებ „ივერიაში“ დაბეჭდილი წერილიდან ჩანს, პოეტი ასეთსავე სამოსელში დაუკრძალავთ.

ცნობილია, რომ 70-იან წლებში ილია ჭავჭავაძეს უნახავს ნ. ბარათაშვილის სურათი-დაგეროტიში პოეტის დასთან — ნინო ბარათაშვილთან. ილიას ეს სურათი წამოუღია და ერთ-ერთი თბილისელი ფოტოგრაფისათვის, გვარად დუბელირისთვის გადაუცია გასამრავლებლად. მაგრამ სწორედ იმ დღეებში ხანძარი გაჩნდა, ეს ფოტოგრაფია გადაიწვა და ბარათაშვილის სურათიც დაიღუპა.¹

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძეს ნ. ბარათაშვილის ნამდვილი სურათი უნახავს და მისი აზრი „თუმანიშვილისეული ესკიზის“ შესახებ, რომელსაც გიორგი თუმანიშვილი გადმოგვცემს („პოეტის თანამედროვეებმა სცნეს, რომ ეს მისი—ნ. ბარათაშვილის — პორტრეტია, მაგრამ არცთუ ისე მოსწრებულიო“), სრულიად სარწმუნოა. ეს ნ. ბარათაშვილის ახლო ნათესავებისა და სხვა თანამედროვეთა განცხადებებითაც დასტურდება.

ამჟამად ეს ესკიზი დაცულია საქართველოს სახელმწიფო ხელოვნების მუზეუმში. მუზეუმის დირექტორის აკადემიკოს შ. ამირანაშვილის ნებართვით და ამხ. ქ. ბაგრატიშვილის დახმარებით გავეცანი ამ ესკიზს და განცვიფრებული დავრჩი, ესკიზი „დახატულია“ სქელ, თეთრ ქაღალდზე, რომლის ზომაა 220×180 მმ. ქაღალდზე გამოსახულია საოცრად მცირე ზომის ნაკეთი („ნახატი“): პოეტის სახე არის 15×20 მმ. განცვიფრებას იწვევს ის, რომ ესკიზი ქაღალდზე უადგილო ადგილას ხატია: ქაღალდის სიგანეზე, ესკიზიდან ფურცლის ბოლომდე რჩება 90 მმ, სიმაღლეზე ესკიზიდან ზემოთ—100მმ, ხოლო ქვემოთ კი 15 მმ. ესკიზი ნაწვალეზადაა ჩახატული. რად დასჭირდა მხატვარს ასეთი მცირე ზომის ნაკეთის და-

¹ იხ. „ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ლექსები, პოემა, წერილები“, გამომც. „ფედერაცია“, თბილისი, 1939, გვ. 5.

3. მის. თუშანიშვილის მიერ შესრულებული ნ. ბარათაშვილის ესკიზი, რომელიც ინახება შწერალ დეპნა შენგელაიასთან.

ტანა ამოდენა ქალაღდზე? მხატვარი იყო ის თუ ხატვის-
ვარული, მისთვის ბევრად იოლი იქნებოდა პორტრეტი ნატუ-
რიდან უფრო დიდი დაეხატა. მე პირადად არ მინახავს, რომ
ვინმეს ნატურიდან ასეთი მცირე ზომის პორტრეტი დაეხა-
ტოს. ვიცნობ რა ხაზვის ტექნიკას და მცირე ზომის ნაკვეთე-
ბის ასლის აღების საშუალებებს, მებადება აზრი, რომ ეს ნა-
ტურიდან ჩახატული კი არა, მახვილი ფანქრით ფოტოსურათი-
დან გამჭვირვალე ქალაღდზე ამოხაზული ესკიზია, საღაც
გადმოტანილია თვალსაჩინო ხაზები (ნაკვეთი), ხოლო ფოტო-
ჩრდილები დაკარგულია. ამრიგად, ჩვენი ვარაუდით, მიხეილ
თუმანიშვილს, როგორც არაპროფესიონალ მხატვარს, ეს ესკი-
ზი პოეტის დაგეროტიპის ფოტოსურათიდან გადაუღია ჯერ
გამჭვირვალე, ხოლო შემდეგ სქელ თეთრ ქალაღდზე მისი
მინისქვემოდან გაშუქებით.

პატარა ესკიზი რომ ფოტოდანაა ამოხატული, იქიდანაც
ჩანს, რომ დაგეროტიპული ფოტოხელოვნების დროს მეტწილად
მცირე ზომის ფოტოები მზადდებოდა, არა უმეტეს 9×12
სანტიმეტრისა.

ერთხელ, საუბრისას, თინა გიორგის ასულმა ლეონიძემ
გვაცნობა, რომ სხვა ესკიზიც არსებობდა. მოვიკვლიეთ იგი
და აღმოჩნდა, რომ მიხეილ თუმანიშვილს მეორე ესკიზიც
დაუმზადებია, პირველზე თითქმის ორჯერ დიდი, უფრო
სრულყოფილი. როგორც ჩანს, ეს ესკიზი გიორგი თუმანი-
შვილს არავისთვის არ გადაუცია და თავისთვის შეუნახავს
ოჯახში. გიორგი თუმანიშვილი (გარდაიცვალა 1920 წელს)
ენათესავებოდა ივანე კონსტანტინეს ძე ენიკოლოფაშვილს. გი-
ორგის ეს ესკიზი ივანესთვის გადაუცია, მას კი შემდეგ, თა-
ვის მხრივ, მწერალ დემნა შენგელაიასათვის უჩუქნია. დღეს
ეს ესკიზი, სათუთად შენახული, ამშვენებს მწერლის სამუ-
შაო ოთახს (იხ. სურ. 3).

ესკიზი წარმოდგენილია 160×220 მმ. ზომის ქალაღდზე.
ფურცელს მოვლებული აქვს წყვილხაზოვანი ჩარჩო, რომ-
ლის შიგნით ფანქრით ჩახატულია პორტრეტის ესკიზი ზომით
65×110 მმ (ჩარჩო სურათზე არ ჩანს).

ეს მეორე ესკიზი პირველის ზუსტი ანასახია, მხოლოდ მასზე ბევრად უკეთაა შესრულებული. იგი დღემდე არ ყოფილა გამოქვეყნებული. მხატვარმა აზრით, ნახატი სრულ შესატყვისობაშია ნ. ბარათაშვილის ასაკთან (პოეტი 27 წლისა გარდაიცვალა).

ჩვენი ეს ვარაუდი, რომ მიხეილ თუმანიშვილმა პირველი მცირე ესკიზი ფოტოსურათიდან შეასრულა, ხოლო მეორე, გადიდებული და შესწორებული, თვითონ დახატა, შეიძლება დამაჯერებლად შემოწმდეს, თუ მათ სპეციალისტებს გადასცემენ საექსპერტიზოდ.

თუმანიშვილისაშუალებით და
ნიკოლოზ ბარათაშვილის პორტრეტის
აღდგენის ცდაები

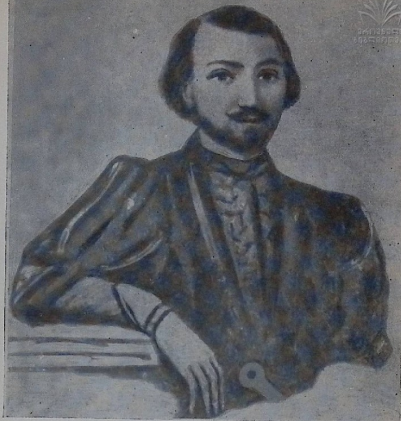

ნ. ბარათაშვილის პორტრეტის აღდგენა პირველად სცადეს 1904 წელს¹, როდესაც ჟურნალ „მოგზაურის“ რედაქტორმა ივანე როსტომაშვილმა თავისი ჟურნალის ხელისმომწერთა შორის „ბარათაშვილის პორტრეტი“ გაავრცელა. (იხ. სურ. 4). სურათზე პოეტი წარმოდგენილია ქართულ ეროვნულ ტანისამოსში (რომელსაც, მომსწრეთა სიტყვით, უფრო მოწაფეობაში იცვამდა, ისე კი ყოველთვის სერთუკს ატარებდა), აგრეთვე წვერითა და უკან გადაფარცხნილი ღიდი თმით, რაც, ჩვეულებრივ, თურმე ასევე არ სჩვეოდა. არც სახის იერი შეესაბამებოდა ბარბარე ვეზირიშვილის, ნინო ყიფიანისა და კონსტანტინე მამაცაშვილის მოგონებებს. გარდა ამისა, ამ სურათზე გამოსახული პოეტი ოდნავადაც არ ჰგავს თავის დას სოფიოს.

ამდენად ამ პორტრეტს საერთო არა აქვს რა პოეტის ნამდვილ გამოსახულებასთან, ამიტომ თავის დროზევე უარყვეს, თუმცა 1929 წელს იგი კვლავ გამოსცა „სახელგამმა“.

1933 წელს „სალიტერატურო გაზეთში“ (№ 17) დაიბეჭდა ძველი საზოგადო მოღვაწისა და მთარგმნელის ივანე ავალიშვილის მოგონება, რომელშიც საუბარია ამ სურათის სადაურობასა და წარმოშობაზე. ამ დოკუმენტში დადგენილია, რომ ეს ნიკოლოზ ბარათაშვილის პორტრეტი კი არა, ალექსანდრე ციციშვილის ფოტოსურათიდან გადაღებული ასლია, რომელიც მხატვარმა ტარასი მომცემლიძემ გააკეთა ზაქარია ჭიჭინაძის ინიციატივით.

¹ იხ. „ლიტერატურული მატარაჲ“, წიგნი 1—2, გვ. 440—441 და 554.

4. ბარათაშვილის ყალბი პორტრეტი, რომელიც ჟურნალმა „მოგზაურმა“ გამოაქვეყნა 1904 წელს.

1916 წელს გაზეთ „სახალხო ფურცელში“ (№ 577, 18 მაისი, გვ. 2) ასეთი ცნობა გამოქვეყნდა: „ქართველ ხელოვანთა საზოგადოების გამგეობის კრება 15 მაისს გაიმართა გ. დ. ჟურულის თავმჯდომარეობით. გამგეობამ კრებაზე დაადგინა: თანახმად ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა გამომცემელი კომისიის თხოვნისა, დაევალოს მ. თოიძეს, ა. მრევლიშვილს და ი. ნიკოლაძეს, რათა ამ ერთი კვირის განმავლობაში ინახულონ განსვენებული პოეტის დაი. მისი

დახმარებით შეადარონ ბარათაშვილის სურათი, რომელიც დახატა მიხეილ თუმანიშვილმა“.

მხატვარმა მოსე თოიძემ ინახულა პოეტის და—ავადმყოფი ბარბარე ვეზირიშვილისა (გარდაიცვალა 1919 წ.), რათა გასცნობოდა საგვარეულო ფოტოსურათებსა და დის მოგონებებს ნიკ. ბარათაშვილის პორტრეტის შესაქმნელად.¹ როგორც მ. თოიძე წერს, ბარბარეს ამ ესკიზში თავისი ძმა უცვნია, ხოლო თვითონ მხატვარი განცვიფრებული დარჩენილა ესკიზის მსგავსებით იმ პირებთან, ვისი ფოტოსურათებიც პოეტის დას მისთვის უჩვენებია, და თვით ვეზირიშვილითაც. მას, როგორც მხატვარს, მაშინვე თვალში სცემია საკვირველი ხელოვნება ბუნებისა, რომელმაც სისხლით მონათესავე აღამიანებს დაანათლა სახის საერთო საგვარეულო ნაკვთები, მაგრამ ამავე დროს შთასახა მათში სულ სხვადასხვა შინაგანი გამომეტყველება.

მხატვარ მოსე თოიძის ნაამბობი (1939 წლის 17 დეკემბრის თარიღით), რომელიც საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში (ფონდი 20106-6) ინახება, ბევრ საყურადღებო ცნობას შეიცავს და მკითხველისთვის საინტერესო იქნება მისი გაცნობა. აი რას წერს იგი (მოგვყავს წერილის მთელი ტექსტი):

„არ მახსოვს წელი, მხოლოდ ეს იყო საქართველოს გასაბჭოებამდის, ჩემთან მოვიდა ერთი კარგად ჩაცმული ევროპულ ტანსაცმელში შავგვრემანი კაცი—ვეზირიშვილი, რომელიც შემეკითხა და რომ გაიგო, რომ მე ვარ მხატვარი მოსე თოიძე, მითხრა: მე ვიცი, რომ თქვენ გეინტერესებათ ნ. ბარათაშვილის პორტრეტის აღდგენის საკითხი, მე შემძლიან ამაში დაგეხმაროთ და შესაძლებლობა მოგცეთ ადვილად აღადგინოთ მისი პორტრეტი. პაპიდან ამოიღო ესკიზი, რომელზედაც მითხრა, ყველა ამოწმებს მსგავსებას, მხოლოდ არ არის ლამაზი, უნდა ლამაზი დაიხატოსო. იმას ვინ უყურებს,

¹ იხ. საქ. სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმის „ლიტერატურის მატრიანე“, წიგნი 1—2, თბილისი, 1940. გვ. 553.

გავს თუ არა, როცა ლამაზი არ იქნება, არავის არ მოეწონებაო.

პორტრეტი, დახატული ესკიზის სახით, მე მომეწონა, საკმარისად იყო ხასიათი დაჭერილი, არც ულამაზო იყო, მხოლოდ ვეზირიშვილს არ შეეძლო დაენახა ესკიზში ის საინტერესო ფორმა, რომელიც ამოწმებს ბარათაშვილის მკვეთრ სახეს.

წამობრძანდით, მე გიჩვენებთ ბარათაშვილის დას, რომელიც ისე გვანებია თავის ძმას ნიკოლოზ ბარათაშვილს, როგორც ორი წვეთი წყალი ერთმანეთსო. თქვენ, როგორც მხატვარს, მიუხედავად მისი მოხუცებულობისა და ავადმყოფობისა, შეგიძლიან მისი ნახვის შემდეგ ნიკოლოზის სახე წარმოიდგინოთ და ამ სურათზე გაცილებით უფრო ლამაზი და კარგი დახატოთო. წამიყვანა. მივედით სასტუმროში კარლ მარქსის პატარა ხიდსა და ალექსანდროვის ბაღს შორის, ზუბალაშვილის გლუხთა სახლის პირდაპირ.

მეორე სართულზე ერთ ნომერში მწოლიარე მოხუცი ავადმყოფი ქალი ვნახე.

ვეზირიშვილმა აუხსნა, მე ვინ ვიყავი. ახლო დავუჯექი და დაინტერესებულმა დავუწყე ლაპარაკი. მე მეინტერესებოდა მსგავსება ბარათაშვილის ღისა და თუმანიშვილის მიერ დახატული ესკიზისა და განცვიფრებაში მოვედი — ის ორიგინალური თავისებურება, რომელიც ესკიზში იყო, პოეტის დის სახეშიც აშკარად ჩანდა. მე მაჩვენეს კიდევ ერთი ნათესავი ახალგაზრდა, მგონი ბარათაშვილის დისწული თუ დის შვილიშვილი, და უფრო მეტად გავოცდი, რომ დავინახე ის თავისებურება, რომელიც მათ საერთო ქონდათ, ნამეტნავად შუბლი, წარბები და თვალების სიღრმე — ღრმად ჩამჯდარი თვალები. მე მთელი კვირა ვხატე, შემდეგ რა იქნა ის სურათი, აღარ მახსოვს.

ვეზირიშვილი მევედრებოდა სურათის გალამაშებას — ვინ იცის რამდენი საუკუნის შემდეგ გასინჯავენ, ყველას უნდა, რომ პოეტი ლამაზი იყოსო. აი, პუშკინი, განა ისეთი ლამაზი იყო, როგორსაც ხატავენო. მე შეპყრობილი ვიყავი იმ

5. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი, შესრულებული მსატკარ მოსე თოიძის
მიერ 1916 წელს.

ღრმა გამომეტყველებით და იმ სილამაზითაც, რომელიც სურათისა და პოეტის დის ნახვით მივიღე, მაგრამ ვეზირიშვილს სილამაზე სხვაფრივ ქონდა წარმოდგენილი. მე ვეცადე შტრიხები შემერბილებინა იმდენად, რამდენადაც არ შესცვლიდა სინამდვილეს.

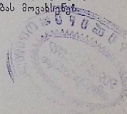
ამ ახლო ღროშიც რამდენიმე თვის წინეთ მოიყვანეს ერთი ნათესავთაგანი ბარათაშვილისა მხატვართა კავშირში გ. აბზიანიძის მეცადინეობით და პირდაპირ გასაოცრად მიმაჩნია ისეთი გვარეული მსგავსება, რომელიც მეც და სხვა მხატვრებმაც დაინახეს თუმანიშვილის ნახატთან. ეს იმიტომ, რომ თვით სახის მოხაზულობა, კონსტრუქცია ძალიან თავისებურია და, ვისაც არ უნდა დაეხატა, მსგავსებას ადვილად მიაღწევდა. ამიტომ საკვირველი არ არის, რომ თუმანიშვილის ნახატი, თუმცა ის პროფესიონალი მხატვარი არ ყოფილა, გვაოცებს თავისებურებით.

მხატვრებმა მ. თოიძემ და ა. მრევლიშვილმა ქართველ ხელოვანთა საზოგადოების გამგეობის დავალება შეასრულეს.

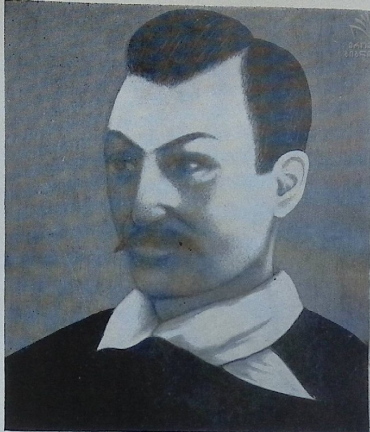
მ. თოიძემ დახატა ნ. ბარათაშვილის სურათი ფერებით (იხ. სურ. 5). პორტრეტს საფუძვლად დაედო „თუმანიშვილისეული“ ესკიზი და გამოქვეყნდა გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ 1916 წლის 22 მაისის (№ 580) სურათებიან დამატებაში (№ 104).¹ მ. თოიძის მიერ დახატული პორტრეტი ინახებოდა ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლისას მის სიკვდილამდე — 1932 წლის 7 თებერვლამდე. რა ბედი ეწია შემდეგ ამ პორტრეტს, გამორკვეული არაა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გაზეთ „კომუნისტის“ ფოტოკორესპონდენტს, აწ განსვენებულ რუბენ სტეფანეს ძე აკოფოვს (რომელიც ათეული წლების მანძილზე მუშაობდა გაზ. „კომუნისტის“ რედაქციაში და მინიჭებული ჰქონდა საპატიო წოდება საქართველოს კულტურის დამსახურებული მუშაკისა) თავის პირად არქივში (რომელიც ერთ-ერთი მდიდარი ფოტოარქივია ჩვენს რესპუბლიკაში, 50 ათასზე მე-

¹ ამ პორტრეტის ფოტოპირები ვნახე ანხ. ქ. დ. ბაგრატიშვილის პირად არქივში და მისგან მივიღე, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებ.

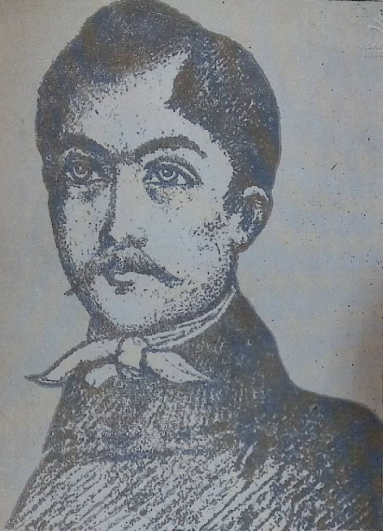
562.551K
ჩ155.295

6. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი, შესრულებული მხატვარ მოსე თოიძის მიერ (გამოუქვეყნებელი ვარიანტი)

ტი ექსპონატით), აღმოაჩნდა მხატვარ ირ. თოიძის ნაჩუქარი სურათი. სურათი შესრულებულია მოსე თოიძის მიერ და წარმოადგენს ნიკოლოზ ბარათაშვილის პორტრეტის ერთ-ერთ ვარიანტს (იხ. სურ. 6).

მხატვარ ა. მრევლიშვილის მიერ დახატულ პორტრეტსაც (იხ. სურ. 7) საფუძვლად „თუმანიშვილისეული“ ესკიზი უდევს. ეს პორტრეტიც გამოქვეყნდა გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ 1916 წლის 5 ივნისის (№ 591) სურათებიან დამატებაში (№ 106). ამ პორტრეტის ორიგინალი ინახება რუბენ

7. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი, შესრულებული მხატვარ ა. მრევლიშვილის
მიერ 1916 წელს.

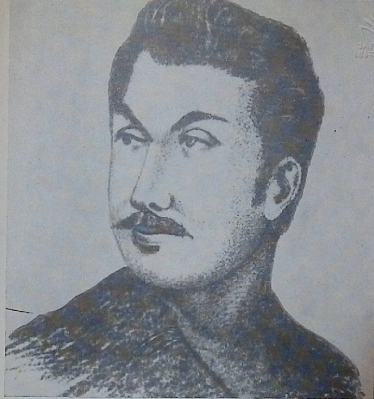
აკოფოვის პირად არქივში, რომელიც ამჟამად მისი ოჯახის
კუთვნილებას შეადგენს (თბილისი, საიათნოვას ქუჩა, № 16).

8. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი, შესრულებული მხატვარ ლადო გუდიაშვილის მიერ 1938 წელს.

რ. აკოფოვმა ეს ორიგინალი გვიჩვენა გაზ. „თბილისის“ რედაქციაში ნიკ. ბარათაშვილის 150 წლის იუბილეს დღეებში 1968 წელს, მე და ჟურნალისტ დავით მელუხას. აკოფოვს ვურჩიეთ, გადაეცა იგი საქართველოს სახელმწიფო ხელოვნების მუზეუმისათვის, მაგრამ არ დაგვეთანხმა, რადგან ფიქრობდა თავისი ფონდებისაგან მუზეუმის გახსნას.

1938 წლის ოქტომბერში, როდესაც ქართველი საზოგადოება თავისი საყვარელი პოეტის დაბადების 120 წლისთავს აღნიშნავდა, გაზეთებმა — „ლიტერატურულმა საქართველომ“ (20 ოქტომბრის ნომერში), „კომუნისტმა“ (24 ოქ-

9. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი, შესრულებული
მხატვარ ი. ქოქიაშვილის მიერ 1938 წელს.

ტომბრის ნომერში), „ზარია ვოსტოკამ“ (22 ოქტომბრის
ნომერში) გამოაქვეყნეს საქართველოს სახალხო მხატვრის
ლ. გუდიაშვილის, მხატვარ ი. ქოქიაშვილისა და მხატვარ
ვ. კროტკოვის მიერ შესრულებული პორტრეტები. ამ პორტ-
რეტებსაც საფუძვლად „თუმანიშვილისეული ესკიზი“ დაედო
(იხ. სურ. 8, 9, 10). სახალხო მხატვარმა ლადო გუდიაშვილ-
მა 1955 წელს შექმნა ნ. ბარათაშვილის კიდევ ერთი ახალი
პორტრეტი. ეს პორტრეტი მიიღო სახელმწიფო კომისიამ
და სადღეისოდ იგი საყოველთაოდ აღიარებული, პირობითი
გამოსახულებაა ჩვენი პოეტისა (იხ. სურ. 11.)

შერეო მკვლავი კაცი გულან-შუნი ხელით,
 უფრო კეთილი, მეტადი პა, ვერხარ შაჰ-ბეგისა.
 იმ კაცი ვაჟი, ღმრთილი შვილი, მსახურად
 იქნა სიყმატად, კი სიყმატად ან იმხანად.
 1837

ნ. კოტეხიძე

10. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი, შესრულებული მხატვარ ვ. კოტეხიძის
 მიერ 1938 წელს.

11. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი. შესრულებული მხატვარ ლადო გუდიაშვილის მიერ 1955 წელს. მიღებული სადღესოფ.

1944 წელს, ფიცხელი ომის დროს, ბერლინში ქართულ ენაზე გამოიცა წიგნი — „ქართველი პოეტები“, რომელშიც გამოქვეყნდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის გერმანიაში ნაპოვნი პორტრეტი-ჩანახატი. ამის შესახებ წერილიც დავბეჭდუ გაზეთ „თბილისში“¹. მსურდა მკვლევარები ბარათაშვილის ამ პორტრეტსაც გასცნობოდნენ.

1967 წლის აგვისტოში ვთხოვე ჩვენს თანამემამულეს, მუსიკათმცოდნე ვაჟა გვახარიას, რომელიც მაშინ გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მიემგზავრებოდა, ეზრუნა ამ პორტრეტის სამშობლოში ჩამოსატანად.

ვ. გვახარიას მოწადინებულმა ზრუნვამ შედეგი გამოიღო და 1967 წლის ნოემბერში მან უცხოეთიდან მიიღო ბერლინში 1944 წელს გამოცემული ქართული წიგნის თავფურცელი და პორტრეტის ფოტოპირი (იხ. სურ. 12 და 13).

ამ პორტრეტის გამო ასეთი გადმოცემა არსებობს: იგი 1943 წელს უპოვია უცნობ ქართველ ლეგიონერს ერთი გერმანელი მწერლის (ნ. ბარათაშვილის თანამედროვის) პირად არქივში, ლაიფციგში. მას ჩანახატი ბერლინში ჩაუტანია, სადაც იმ დროს ხსენებული წიგნის გამოცემა მზადდებოდა. გამომცემელს ნაპოვნი ესკიზი თავის კრებულში მოუთავსებია.

ამ გერმანელი მწერლის — ნ. ბარათაშვილის თანამედროვის — ვინაობა ჯერჯერობით გაურკვეველია. როგორც ფიქრობენ, იგი უნდა იყოს მწერალი ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, რომელმაც გასული საუკუნის შუა წლებში იმოგზაურა სა-

¹ იხ. გაზ. „თბილისი“, 1966, 11 აგვისტო. წერილი „პატრიოტული საქმე“.

Georgische Dichter

Zusammengestellt
von
Artischil Melreweli

BERLIN
1944

ქართული პოეტები

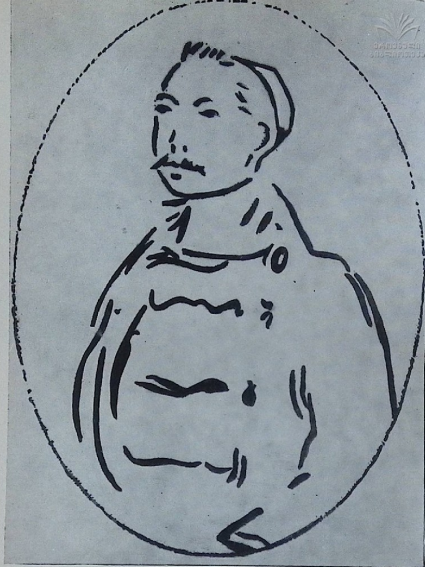
შეკრიბა
არტისილ მელრელი 1944

ბმპ 1944
1944

12. 1944 წელს ბერლინში გამოცემული ქართული წიგნის
სატიტულო ფურცელი

ქართველოში. ფ. ბოდენშტედტს მაშინ მასპინძლობდა მიხეილ თუმანიშვილი, რომელიც საქართველოს უცხოეთთან ურთიერთობის საკითხებზე მუშაობდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ესკიზი სწორედ ამ გზით მოხვდა ლაიფციგის არქივში. შეიძლება მიხეილ თუმანიშვილმა სპეციალურად დაამზადა ეს ესკიზი თავისი გერმანელი სტუმრისათვის, მითუმეტეს, რომ, როგორც ამბობენ, ესკიზს ნ. ბარათაშვილის ავტოგრაფიც ახლავს. (გადმოცემით ამ პორტრეტის ორიგინალი ამჟამად ინახება ვაშინგტონში, გიგო დიასამიძის ოჯახში).

მუსიკათმცოდნე ვაჟა გვახარიას ინიციატივით შემოტანილი სურათი 1967 წლის 3 ნოემბერს წარუდგინეთ საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმის დირექტორს ივ. კაკაბაძეს. მასთან საუბარში გამოიჩინა, რომ მუ-

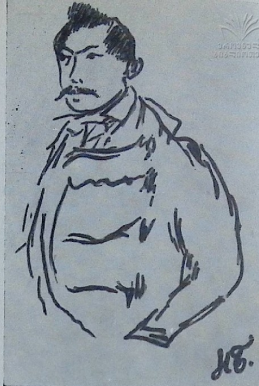
13. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტის სკიზი, გამოქვეყნებული 1944 წელს ბერლინში გამოცემულ ქართულ წიგნში.

ზეუმის ფონდში ინახება ამ სურათის მსგავსი, ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი-ესკიზის ორი სახეობა: ერთი ქუდით, მეორე — უქუდოდ; პირველი მათგანი (იხ. სურ 14.) გამო-

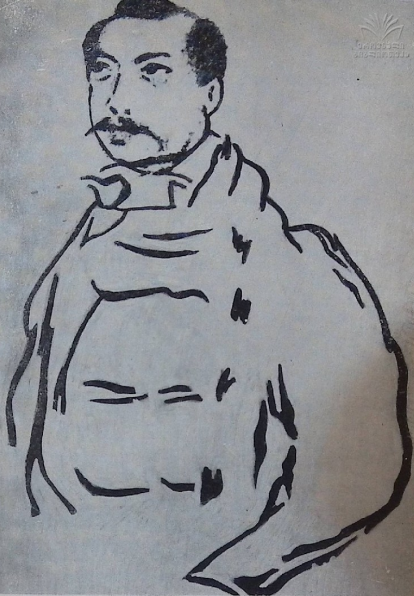
14. ნ. ბარათაშვილის პორტრეტის ესკიზი, გამოქვეყნებული 1922 წლის აკადემიურ გამოცემაში.

ქვეყნებულა კიდევ 1922 წლის აკადემიურ გამოცემაში, ხოლო მეორე (იხ. სურ. 15.) გამოუქვეყნებელია და უცნობ პირთა ფონდებში ინახება.

15. ნ. ბარათაშვილის
პორტრეტი-ესკიზი სა-
ქართველოს ლიტერა-
ტურული მუზეუმის
„უცნობ პირთა“ ფონ-
დებიდან.

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სა-
არქივო სამმართველოს კინო-ფოტო-ფონო განყოფილების
ფონდებში (ფონდი 1—3271) აღმოჩნდა ნ. ბარათაშვილის
პორტრეტის კიდეც ერთი ესკიზი (იხ. სურ 16.). 1917 წელს.
როდესაც ნ. ბარათაშვილის დაბადების 100 წლისთავს აღნი-
შნავდნენ, მოსკოვში გამოსცეს შ. ბერიძის მონოგრაფია პოე-
ტის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ. მონოგრაფიას
წინ უძღვის უცნობი მხატვრის მიერ შესრულებული სწო-
რედ ეს ესკიზი. გაუგებარია, ჩვენი საარქივო ფონდებიდან
წაიღეს იგი წიგნში მოსათავსებლად თუ, პირიქით, არქივმა
შეიძინა წიგნში გამოქვეყნებული ესკიზის ფოტოპირი. საარ-
ქივო მასალებში ამაზე არაფერია ნათქვამი. ერთი ცხადია: ეს
ნახატები იდენტურია და წინა ესკიზებისაგან განსხვავებულ,
დამოუკიდებელ ვარიანტს წარმოადგენს.

16. ნ. პარათაშვილის პორტრეტის ესკიზი საქართველოს სსრ ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ფონდიდან.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის სურათი რომის პართულ კათოლიკურ მონასტერში

ნ. ბარათაშვილის რამდენიმე დაგეროტიპული სურათი არსებულა. აქამდე ცნობები გვექონდა სამ მათგანზე: ერთი, რომელიც ილია ჭავჭავაძეს გადაეცა გამოსაქვეყნებლად და ხანძარს ემსხვერპლა დუბელირის სახელოსნოში; მეორე, რომელიც, გრიგოლ ორბელიანის განცხადებით, ჰქონია ნიკოლოზის დას, ეკატერინე ერისთავს, მაგრამ იმთავითვე საჭიროების დროს (1876 წელს) ველარ ნახეს, და მესამე, რომელიც ჟურნალისტ ალექსანდრე სიგუას უპოვია 1937 წელს თბილისის გარეუბანში, გლდანში. ალ. სიგუას სურდა სურათი საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმისათვის გადაეცა და მოლაპარაკებია კიდევ მუზეუმის ხელმძღვანელობას, მაგრამ იგი ამ დროს (1937 წელს) დააპატიმრეს პოლიტიკური ბრალდებით, ხოლო მისი არქივი შინსახკომის უწყებამ ჩააბარა.

არ არის გამორიცხული, რომ ყოფილ საქართველოს სსრ შინსახკომის ცენტრალურ არქივში, ჟურნალისტ ალ. სიგუას პირად საქმეში, ნ. ბარათაშვილის ეს დაგეროტიპული პორტრეტი ინახებოდეს.

როცა ალ. სიგუამ ბერლინიდან მიღებული ჩანახატი ნახა, განაცხადა: „სულ იმ პორტრეტსა ჰგავს, მე რომ მქონდაო“.

ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ადასტურებს „თუშანიშვილისეული“ ესკიზების სისწორეს და გვაგაღებულეებს ვეძიოთ შინსახკომის არქივში „სიგუასეული“ პორტრეტი.

როგორც ირკვევა, გარდა ზემოდასახელებული სამი სურათისა, კიდევ ყოფილა ნიკოლოზ ბარათაშვილის მეოთხე სურათი-დაგეროტიპი, რომელიც ეკატერინე ჭავჭავაძის

შთამომავალთა მეშვეობით მოხვედრილა პარიზში, იქიდან კი
რომში.

იტალიაში მუშაობის დროს (1945—1949 წწ.) რამდენ-
ჯერმე შეევხდი და ვესაუბრე ქართველ კათოლიკე მოძღვარს
ვატიკანის კარზე — მიხეილ თარხნიშვილს. იგი იყო ცნო-
ბილი ქართველოლოგი, ქართული დამწერლობისა და კულ-
ტურის ძეგლების მკვლევარი-ბიბლიოგრაფი, რომელიც გერ-
მანულ, ფრანგულ, იტალიურ, ლათინურ და ქართულ ენებზე
აქვეყნებდა შრომებს და თანამშრომლობდა ისეთ გამოცემებ-
ში, როგორიცაა „მუზეონი“, „კირიოსი“, „აღმოსავლურ ქრი-
სტიანული დამწერლობის ძეგლთა კრებული“ და სხვ.

მ. თარხნიშვილი 1940 წლამდე გერმანიაში, მიუნხენში,
ცხოვრობდა. 1940 წელს იგი ბრიუსელში გამოიძახა სალომე
დადიანისა და მიურატების ოჯახის ქონების მეურვემ ქარა-
ველმა მანდილოსანმა ბარბალე (ვარო) ნიკოლოზის ასულმა
ყიფიანმა¹ და წინადადება მისცა სალომე დადიანისა და მიუ-
რატების ოჯახის ნაანდერძევი სახსრებით (ფულადითა და
ნიეთიერით) დაეარსებინა რომში (მხოლოდ რომში, ომები-

¹ ბარბალე ნიკოლოზის ასული ყიფიანი იყო შვილიშვილი ცნობილი
ქართველი საზოგადო მოღვაწის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის უახ-
ლოესი მეგობრის დიმიტრი ყიფიანისა. დაიბადა 1880-იან წლებში.
უმალესი სამედიცინო განათლება მიიღო ბელგიაში. იგი იყო პირვე-
ლი ქართველი ფიზიოლოგი ქალი, ფართოდ ცნობილი ევროპის სამედი-
ცინო წრეებში, მრავალი მეცნიერული შრომის ავტორი და საერთაშორისო
სამედიცინო კონგრესების მრავალჯერ მონაწილე, ჯილდოების კავა-
ლერი.

ბარბალე ყიფიანი გარდა სამედიცინო დარგში მოღვაწეობისა, ეწეო-
და ქართული კულტურის ფართო პროპაგანდას ევროპაში, კითხულობდა
ლექციებს პარიზის, ბრიუსელისა და ჟენევის უნივერსიტეტებში. იგი ყუ-
რადღებდას არ აკლებდა ევროპაში მოსწავლე ქართველ ახალგაზრ-
დობას და დიდ დახმარებას უწევდა მათ.

მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე იყო ქართული კულტურის მო-
ქირნახულე და მოამაგე. დიდი ნდობითა და პატივისცემით სარგებლობდა
ქართველ და უცხოელ საზოგადო მოღვაწეთა შორის.

ბარბალე ყიფიანი გარდაიცვალა 1965-იან წლებში, ხანდაზმულ ასაკში
და დაკრძალულია ბრიუსელში.

საგან ხელშეუხებელ ქალაქში, რომელიც დაცულია საერთაშორისო შეთანხმებით) ქართული კათოლიკური მონასტერი და თავი მოეყარა იქ ქართული კულტურის მასალებისა და ძეგლებისათვის მსოფლიოს სხვადასხვა არქივებიდან.

მ. თარხნიშვილმა მიიღო მნიშვნელოვანი თანხა და სალომე დადიან-მიურატის ოჯახის არქივი: ნივთები, დოკუმენტები და ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან მიმოწერის მასალები.

ამის შემდეგ მ. თარხნიშვილს რომში, ფორლანინის მთის კალთაზე, ალექსანდრე ბრიჯეს ქუჩაზე, № 27, შეუძენია სამონასტრო შენობა¹ და აქ გადმოუტანია ყიფიანის კვრივისაგან მიღებული ნივთები და დოკუმენტები, აგრეთვე მასალები კონსტანტინოპოლის ქართული კათოლიკური მონასტრიდან და სხვა ქალაქებიდან, თვითონ კი ამ მონასტრის რექტორად დამდგარა.

როდესაც ომი დაწყებულა, ამ მასალების ძვირფასი და მნიშვნელოვანი ნაწილი ვატიკანის უნიფათო კარალებში გადაუტანია შესანახად.

1943 წელს, როდესაც იტალიის მთავრობა ორად გაიყო და ძალაუფლება ჩრდილოეთ იტალიაში მუსოლინის მარიონეტული ფაშისტური მთავრობის ხელში დარჩა, ხოლო სამხრეთში მეფე ვიქტორ ემანუილ III-ის მონარქიული მთავრობა გაბატონდა, — მარიონეტული მთავრობის დაწვევამ სამხრეთში (რომში) შეაგზავნა ჯაშუში—ვინმე სეფიაშვილი—და დაავალა ანტისაბჭოთა რადიოგადაცემების მოწყობა საქართველოსათვის.

¹ ამ შენობის ზუსტი მისამართია: Casa Giorgiani via Alesandro Brise 27, Forlanini, Roma. (იტალია, რომი — ფორლანინი, ალექსანდრე ბრიჯეს ქუჩა № 27, ქართველთა სახლი).

შენობა მდებარეობს ქ. რომის გარეუბანში, ფორლანინის მთის კალთაზე. რომლის მახლობლად მოთავსებულია ტუბერკულოზურ დაავადებათა სამკურნალო საერთაშორისო მნიშვნელობის სანატორიუმი „ფორლანინი“, მშვენიერი შემოგარენით.

შენობა მიხ. თარხნიშვილის სიცოცხლეში განკუთვნილი იყო ქართულ-კათოლიკურ სასულიერო სემინარიად.

სეფიაშვილი ქართულ მონასტერში მივიდა და მ. თარხნიშვილს სთხოვა, თავშესაფარი მიეცა მისთვის. თავი მებაღედ გაასაღა და მონასტრის ბაღის მოვლის სურვილი გამოთქვა. მოძღვარმა მ. თარხნიშვილმა იგი შეიწყალა, მონასტრის შენობის ქვედა სართულში მიუჩინა ბინა და ბაღიც ჩააბარა.

სეფიაშვილმა თარხნიშვილისაგან მალულად შენობის სარდაფში რადიოგადაცემის პუნქტი მოაწყო, გაიყვანა აგრეთვე სათადარიგო ზვრელი, რათა ჩავარდნის შემთხვევაში გაპარულიყო, და შეუდგა „მებაღეობას“. იგი სადაზვერვო ცენტრიდან დავალებებს ღებულობდა და საქართველოსთვის ანტისაბჭოთა რადიოგადაცემებს აწყობდა.

როდესაც ინგლისის ჯარებმა რომი დაიკავეს, სეფიაშვილი ცენტრის დავალებით კვლავ განაგრძობდა გადაცემებს. ინგლისელებმა დაიჭირეს რადიოტალღები. იალტის ხელშეკრულებით ისინი მოვალენი იყვნენ თავიანთ ზონაში შეეპყროთ ანტისაბჭოთა კონსპირატორი. სათანადო რადიოაპარატურით მიაგნეს კიდეც რადიოგადაცემის პუნქტს, მაგრამ სეფიაშვილი სათადარიგო ზვრელიდან გაეპარათ და ხელში შერჩათ ქართული მონასტრის რეკტორი—მოძღვარი მიხ. თარხნიშვილი, რომელიც ამოდ იფიცებოდა, რადიოპუნქტისა და გადაცემებისა არა ვიცი-რაო.¹

მიხ. თარხნიშვილი შეიპყრეს და დახვრეტას უპირებდნენ. სიკვდილის წინ მან მოითხოვა, რომის პაპისათვის ეცნობებინათ მისი ამბავი, განაცხადა —პაპის მრჩეველი ვარ, საეკლესიო საქმეები მამარია და აუცილებელია სხვას გადავაბარო. მოძღვრის თხოვნა შეიწყნარეს, მისი ამბავი აცნობეს რომის პაპს—პიო XII-ს, რომელიც პაპად არჩევამდე კარდინალი იყო ბერლინში და კარგად იცნობდა მიხ. თარხნიშვილს ჯერ კიდევ მისი მიუნხენში მუშაობის დროიდან.

პაპმა ინგლისის სარდლობას სთხოვა მისთვის გადაეცათ თარხნიშვილი და აღუთქვა, რომ თვითონ დაადებდა სათანადო სასჯელს.

¹ საეკლესიო, მ. თარხნიშვილს არ სცოდნოდა, რა ხდებოდა მისადმი დაქვემდებარებულ სასულიერო სემინარიაში.

სარდლობამ პაპის თხოვნა დააკმაყოფილა და პატიმარი მოძღვარი ვატიკანის პოლიციას გადასცა. პაპმა ამ შეცოდებისთვის თარხნიშვილი ხუთი წლით გაამწესა სალხინებელში, სანჯეროლანოს მონასტერში (სამონასტრო საპატიმრო რომში, ვატიკანის გალავნის უკან).

ამრიგად, მიხ. თარხნიშვილი ბედზე გადარჩა დახვრეტას, ქართული მონასტერი კი უპატრონოდ დარჩა, ძვირფასი მასალები და ნივთები ვატიკანში გადაიტანეს, მონასტრის შენობის მეორე და მესამე სართული დაკეტეს, ხოლო პირველი სართული ხუთი წლით მიაქირავეს ვიღაც ფარმაცევტს, რომელსაც მონასტრის მოვლაც ევალებოდა.

საინტერესოა, რომ ქართული მონასტერი შემთხვევით არ დაუქირავებია იტალიელ ფარმაცევტს. თარხნიშვილმა აი რა ლეგენდა მიამბო ამის თაობაზე:

როდესაც იტალიელი ხალხის საამაყო გმირი გარიბალდი მძიმედ დაიჭრა ფეხში, იტალიელმა დოსტაქრებმა ვერ შეძლეს მისი განკურნება. უკვე იმასაც ფიქრობდნენ, რომ გარიბალდისთვის ფეხი მოეკვეთათ. ამ დროს ერთ იტალიელს მოაგონდა უებარი მალამოებით ცნობილი ქართველი მკურნალი თურმანიძე. მაშინვე გამოითხოვეს იგი საქართველოდან თავისი წამლებითურთ. მკურნალს ავადმყოფი მძიმე მდგომარეობაში დახვდა: ფეხი ლპობამდე იყო მისული. იგი გულმოდგინედ შეუდგა მკურნალობას ქართული წამლებით. მალე ავადმყოფს უკეთესობა დაეტყო. ცოტა ხანში გარიბალდი მთლად განიკურნა. მოსაკვეთი ფეხი გაცოცხლდა. მკურნალი ავადმყოფს გამოჯანმრთელებამდე არ მოსცილებია.

განკურნებულმა და ქართველი ექიმისაგან დიდად დავალებულმა გარიბალდიმ მკურნალი ხალხს წარუდგინა. ტრიალ მინდორზე გაუშვა უბელო ცხენი, გამოეკიდა, დაეწია, მოახტა და კვლავ ამხედრებულმა ხალხს ჩამოუარა. ამით ყველას აჩვენა, რომ ფეხი სრულიად განკურნებოდა. დამსწრეთა გოცებასა და სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა. მკურნალი ხელში აიტაცეს და ისე ჩამოატარეს ხალხის წინ. დიდძალი საჩუქრებით გამოისტუმრეს სამშობლოში.

ამ დროიდან იტალიელ ხალხში არის რწმენა, რომ ქართული წამალი სასწაულებრივია, ქართველი მკურნალი—სასწაულმოქმედი. ამიტომ მათში დარჩა ტრადიცია, თუ ქართველ ექიმს შეხედებოდნენ, სამოსლის კალთას აუკრეფდნენ და ზედ ეამბორებოდნენ.

ღარიბმა იტალიელმა ფარმაცევტმა იცოდა ქართული მალამოს სასწაულებრიობის ამბავი, იქირავა ქართული მონასტერი და ხმა დაარჩია, თითქოს იქ ქართული რეცეპტურით მზადდებოდა წამალი, დიდძალი მუშტარი მოიზიდა და მალეც გამდიდრდა.

მ. თარხნიშვილმა ისიც აღნიშნა, რომ იტალიის არქივებში დაცული VI—VII საუკუნეთა ტრაქტატების მიხედვით შორეულ წარსულში საქართველოდან უცხოეთში ბლომად გაჰყონდათ სამკურნალო საშუალებები, წამლის ნედლეული; სხვადასხვა ბალახები, ყვავილები, ფოთლები, მცენარის ფესვები, თესვები და სხვ.

ერთხელ, როდესაც ლაპარაკი ჩამოვარდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლაიფციგში ნაპოვნ პორტრეტზე, მ. თარხნიშვილმა მითხრა: „როგორც ვიცი, ჩვენცა გვაქვს მონასტრის ფონდებში ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნამდვილი პორტრეტი სალომე დადიან-მიურატების ოჯახში ნაქონი, ძველი ფოთო-გრაფიული წესით დამზადებული; სურათი პოეტის გარდაცვალებამდე ორი-სამი წლით ადრე უნდა იყოს გადაღებული. ახლა ის ძვირფას ნივთებთან და წერილებთან ერთად ვატიკანში გვაქვს; როცა საშუალება მექნება, გამოვიტან და, თუ გაინტერესებთ, გაჩვენებთ“.

სამწუხაროდ, მოხდა ისე, რომ ვერ ვნახეთ ეს პორტრეტი; მონასტრის ფონდები მოუწესრიგებელი იყო. მისი დალაგება მ. თარხნიშვილის გარდა არვის შეეძლო, იგი კი მეტ დროს მეცნიერულ მუშაობას ანდომებდა.

ამდენად, მ. თარხნიშვილის ეს განცხადება ნ. ბარათაშვილის პორტრეტის სალომე დადიანისა და მიურატების ოჯახში არსებობის შესახებ საგულისხმოა და, ვფიქრობ, უსარგებლო არ იქნება, გადაიდგას ნაბიჯები ამ მნიშვნელოვანი პორტრე-

ტის მოსაკვლევად რომში ქართული კათოლიკური მონასტრის, აგრეთვე რუსიკუმისა (რუს კათოლიკეთა მონასტერი რომში ნაპოლეონ III-ის ქუჩაზე, სადაც თარხნიშვილი მოღვაწეობდა), და ვატიკანის ფონდებში.

როგორც ცნობილია, სალომე დადიანის დედის—ეკატერინე ჭავჭავაძის სახე ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეტური ფიქრის შთამავანებელი იყო. მართალია, ამ ულამაზესმა, განათლებულმა, დიდად კულტურულმა არისტოკრატმა ქალმა სამეგრელოს სამთავროს დედოფლობა არჩია, მაგრამ იგი ბოლომდე სათუთად ინახავდა პოეტის ლექსებსა და წერილებს. ამდენად, ეკატერინეს შთამომავალთა არქივში, შთამომავალთა, რომლებიც საფრანგეთის მკვიდრნი გახდნენ მიურატების ოჯახის სახით, მნიშვნელოვანი დოკუმენტების არსებობა უნდა ვივარაუდოთ.

ანგარიში უნდა გაეწიოს ერთ გარემოებასაც: რაკი სალომე დადიანისა და მიურატების ოჯახში ნ. ბარათაშვილის დაგეროტიპის სურათი პქონდათ, სრულიად შესაძლებელია, რომ შემდეგ—იაფი ფოტოზელოვნების შემოღებისას—ქართული კულტურის მოყვარულებმა ამ დაგეროტიპიდან გადაიღეს და გაავრცელეს თავიანთ ოჯახებში ნიკოლოზის სურათი.

ასეთ ოჯახებად მიმაჩნია:

პარიზში — აშილ მიურატისა, სალომე დადიანის შთამომავლისა;

პარიზში — რატიევასი (ნ. ბარათაშვილის დისწულის—გიორგი ვასილის ძე სუმბათაშვილის — ქალიშვილი);

რომში — მარინე მიხეილის ასულ მაჩაბელი-ფრანზონისა;

შილანში — ელენე იოსების ასულ თარხანოვა-დიდმოურავისა (დიდი მუსიკათმცოდნე და პედაგოგი იტილიის მუსიკალურ სამყაროში);

შილანში — პროფ. ანა ჯაყელისა (მუსიკის პედაგოგი);

შილანში — ინჟ. მიხეილ გრიგოლის ძე ყაუხჩიშვილისა (თვითონ გარდაცვლილი);

რომში — გრაფ უგო პასკუინის ოჯახი, რომელიც სიძით ენათესავება ქართველებს და აქვს ერთ-ერთი დიდი ქართული ბიბლიოთეკა უცხოეთში; გრაფი უგო პასკუინი დიდ ფასად იძენს უნიკალურ ქართულ ნივთებს.

რომში — მოძღვარ რაფიელ ივანიცკი-ინგილოს ფონდებში. რ. ივანიცკი-ინგილო რომში ცხოვრობდა 1924 — 1948 წწ. ეწეოდა სამოქალაქო ცხოვრებას, მუშაობდა ხელოვნების დარგში. მისგანაც შევიტყვე, რომ იტალიის არქივებში დიდმნიშვნელოვანი მასალებია საქართველოს კულტურის საკითხებზე, უძველესი დროიდან მომავალი, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღემდე შეუსწავლელია; რომ დიდძალი საგანძური შემოიტანეს კათოლიკეებმა რომში 1940 — 1942 წწ. დადიანი-მიურატების ფონდებიდან.

1948 წ. რ. ივანიცკი-ინგილო პარიზში ეკურთხა მართლმადიდებელ მოძღვრად და საეკლესიო სამსახური დაიწყო ესპანეთში, მადრიდში, მართლმადიდებლურ ეკლესიაში; იყო ეკლესიის რექტორი, გარდაიცვალა 1966 წელს, 80 წლის ასაკში. მადრიდში, ესპანეთში გამგზავრების წინ მთელი თავისი მდიდარი ბიბლიოთეკის ფონდი გადასცა რომში „რუსიკუმის“ მონასტერს.

ეაშინგტონში — ჟურნალისტ გიგო დიასამიძის ოჯახი.

ბელგიაში — ბარათაშვილის ახლო მეგობრის, დიმიტრი ყიფიანის ვაჟიშვილის, ნიკოლოზისა (მან მთელი თავისი სიცოცხლე ბელგიაში გაატარა, ხოლო მისი შთამომავალი, ბარბალე (ვარო) ყიფიანი, ბრიუსელში ცხოვრობდა).

უცხოელი მეცნიერ-ქართველოლოგები — მაგალითად, დოქტორი ასფალგი — პატრი, მიხ. თარხნიშვილის მეგობარი და თანამოკალმე და სხვები.

თუმცა საკითხს არ ეხება, მაგრამ, ვფიქრობ, ინტერესს მოკლებული არ იქნება, თუ მკითხველს მივაწვდით საყურად-

დებო ცნობას: მ. თარხნიშვილს ჩვენთან საუბარში მან
ჯერ უთქვამს, რომ იტალიის ძირითად არქივებში—ვატიკა-
ნის, „პროპაგანდა ფიდეს“, კაპუცინელთა ორდენის, დომინი-
კელებისა და თიათინელთა არქივებში—დაცულია მნიშვნე-
ლოვანი მასალები საქართველოს შესახებ, რომლებიც შეი-
ცავენ:

ცნობებს ძველ საქართველოზე, სახელდობრ V-VI-VII
საუკუნეებში საქართველოს სამთავროებსა და რომის იმპერა-
ტორებს შორის დადებულ ტრაქტატებს, ძველ ქართულ,
იტალიურ და ლათინურ ენებზე;

საქართველოს მეფე-მთავრების, პატრიარქებისა და სა-
ხელმწიფო მოღვაწეთა მიმოწერას რომის პაპებთან.

მიმოწერას საქართველოში მყოფ კათოლიკე მისიონერებსა
და „პროპაგანდა ფიდეს“ შორის საქართველოსა და მისი ის-
ტორიის შესახებ;

ცნობებს ტორე დელ გრეკოს მონასტერში დაცული ქარ-
თული ხელნაწერი წიგნების (13 ცალი) შესახებ;

ცნობებს მე-12 საუკუნის საქართველოზე (რეინდლის
თხზულებებიდან—1475 წ.);

მასალებს ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ის შესახებ და მის
წერილებს ავსტრიის იმპერატორთან (1722 წ.);

ცნობებს ნიკიფორე ირბახზე (ნ. ჩოლოყაშვილზე), რომე-
ლიც საქართველოს მეფემ თეიმურაზ I-მა წარგზავნა რომში
ელჩად 1626—1628 წლებში, და სულხან-საბა ორბელიანის
იტალიაში მოგზაურობისა და საქმიანობის შესახებ.

საქართველოში ნამყოფი კათოლიკე მისიონერის ქრისტე-
ფორე კასტელის ჩანახატების გრცელ ალბომს (127 სურათს)
საქართველოს ცნოვრებიდან;

ცნობებს ქეთევან დედოფლის წამების შესახებ;

პიედრო დელა ვალეს ნარკვევებს საქართველოზე;

ცნობებს პირველ ქართულ ნაბეჭდ წიგნზე;

არის ვარაუდები, რომ რომის პაპის პირად ბიბლიოთეკაში
უნდა იყოს „ვეფხისტყაოსნის“ ორიგინალთან უახლოესი ვა-
დანაწერები;

ვატიკანის ფონდში უნდა ინახებოდეს შ. რუსთაველისა და ძველი საქართველოს სახელმწიფო მოღვაწეთა პორტრეტები. აქვე უნდა იყოს ვატიკანის მიერ სპარსელი და თურქი კომერსანტებისაგან შეძენილი სხვადასხვა ძვირფასი ნივთი, რომლებიც მტრის შემოსევების დროს გაუტაცნიათ საქართველოდან.

ამ ფონდშივე უნდა იყოს ცნობები საქართველოს ძველი სამართლის დებულებების (კოდექსების) გამოყენების შესახებ სხვა სახელმწიფოთა იმპერატორების მიერ.

ორი „უცნობის“ სურათი ბარათაშვილებისა და ორბელიანების საოჯახო კოლექციიდან

მას შემდეგ, რაც „თუშანიშვილისეული“ და სხვა ჩანახატებით წარმოდგენა შეგვექმნა ნ. ბარათაშვილის საგარეო პორტრეტზე, გავარჩიეთ საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმის ფონდებში დაცული უცნობ პირთა პორტრეტები ბარათაშვილებისა და ორბელიანების ოჯახებიდან.¹

ამ ფონდებში ვნახეთ ნ. ბარათაშვილის ბიძის (დედის ძმის) ილია ორბელიანის პორტრეტი, რომელსაც თანამედროვენი ძლიერ ამსგავსებენ ნიკოლოზს. ამ პორტრეტის შედარება ნიკოლოზის პორტრეტ-ესკიზთან და განსაკუთრებით უქუდო ჩანახატებთან დიდ ურთიერთმსგავსებას იძლევა და ესკიზის სინამდვილეს ადასტურებს. აქვე ვნახეთ სრულყოფილი პორტრეტები ნიკოლოზის დებისა — ნინოსი და სოფიოსი, რომლებიც აგრეთვე ძალიან ჰგავდნენ ნიკოლოზს, განსაკუთრებით სოფიო სუმბათაშვილისა (იხ. სურ. 17). მისი შვილი კი, გიორგი სუმბათაშვილი, ზედმიწევნით ჰგავდა დედას (იხ. სურ. 18).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ამ საოჯახო ფონდებიდან უცნობ პირთა ორი სურათი: ერთი ახალგაზრდისა, რომელიც ყავარჯენს ებჯინება და უუღლვაშოა (იხ. სურ. 19 და 20) და მეორე — შედარებით ხნიერი უღვაშიანი პირისა, რომელსაც ევროპულად აცვია (იხ. სურ. 21).

¹ ამ საქმეში დიდი პატივი დაგვდეს მუზეუმის დირექტორმა ივ. კაკაბაძემ, მისმა მოადგილემ გ. ებრალიძემ და იკონოგრაფიული ფონდების გამგემ დ. შუღლიაშვილმა, რისთვისაც მათ დიდ მადლობას მოვასხენებ.

17. ნ. ბარათაშვილის დის — სოფიო სუმბათაშვილის პორტრეტი.

თუ კარგად გავითვალისწინებთ, როგორ აღწერენ ნ. ბარათაშვილის სახესა და აღნაგობას მისი ახლობლები და ნათესავები და ყურადღებას გავამახვილებთ, ერთი მხრივ, იმაზე, რომ ნიკოლოზმა 16 წლის ასაკში დაიშავა ფეხები და რამდენიმე წელს ყავარჯნით დადიოდა, ხოლო, მეორე მხრივ, იმაზე, რომ „უცნობი ახალგაზრდის“ სურათი, რომელიც 18—

18. გიორგი ზუმბაძაშვილის (პოეტის დისწულის) პორტრეტი.

19 წლის ჭაბუკს ასახავს, ბარათაშვილებისა და ორბელიანების ოჯახიდან მომდინარეობს, — შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ სურათზე გამოსახული უნდა იყოს ჭაბუკი პოეტი. ეს ვარაუდი ჯერ კიდევ ჩვენმა საამაყო პოეტმა, აწ განსვენებულმა გიორგი ლეონიძემ გამოთქვა, როდესაც ის ლიტერატურის მუზეუმის დირექტორი იყო. მან ბევრი იმუშავა ამ საკითხის დასადგენად. არქივებში გ. ლეონიძემ იპოვა პოეტ ალექსანდრე ჭავჭავაძის შეილიშვილის — ალექსანდრე დავითის ძე ჭავჭავაძის რამდენიმე პორტრეტი; მათზე გამოსახული პირი სახით ჩამოკგავს „უცნობ ახალგაზრდას“. მეც ვინახულე ლიტერატურის მუზეუმისა და საქართველოს სახელმწიფო არქივის ფონდებში ეს სურათები. მართალია მათზე აღბეჭდილი პირი თითქოს წაგავს „უცნობ ახალგაზრდას“, მაგრამ ხელაღებით მათ იდენტურობაზე ლაპარაკი ძნელია, რადგან მე-19 სურათზე წარმოდგენილია მართლაც პოეტური გარეგნობის ადამიანი, ხოლო ალექსანდრე დავითის ძე ჭავჭავაძე იმავე ასაკის სხვა სურათებში პოეტური სრულებით არ არის. რაც შეეხება ყავარჯენს, არაფრიდან არა ჩანს, რომ ალექსანდრეს მისი ტარების საჭიროება ჰქონოდა.

ამდენად, მე-19 სურათზე გამოსახული პიროვნების ვინაობა ჯერ კიდევ საძიებელია. ვარაუდით იგი ნიკოლოზ ბარათაშვილი უნდა იყოს.

მეორე, გაცილებით ხნოერი „უცნობი პირის“ პორტრეტი ლიტერატურულ მუზეუმში მიიტანა იურისტმა კონსტანტინე ივანეს ძე ბარათაშვილმა 1946 წლის 11 სექტემბერს. სურათი მცირე ზომისაა (ოვალი— 47×60 მმ, თვით ფოტო — 30×46 მმ, სახე — 12×16 მმ.)

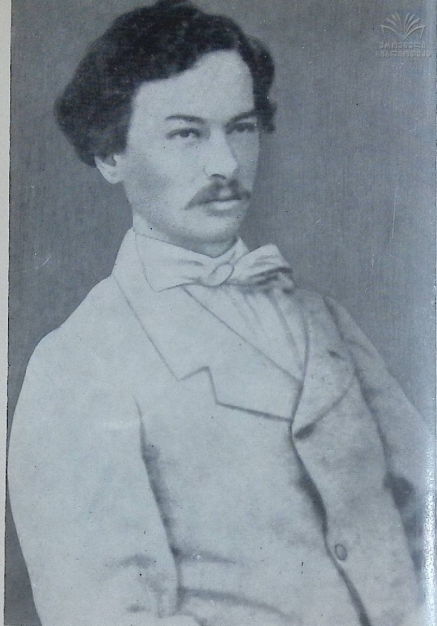
„უცნობი პირის“ სურათმა მაშინვე მიიპყრო მუზეუმის ყოფილი დირექტორის, აწ განსვენებულ გიორგი ლეონიძისა და სხვათა ყურადღება. სურათის გარშემო მსჯელობა ყოფილა საქართველოს სახელმწიფო არქივშიც. ბევრს მიაჩნდა, რომ ამ სურათზე ნიკოლოზ ბარათაშვილია გამოსახული, მაგრამ იმის გამო, რომ მრავალი მნიშვნელოვანი გარემოება საეჭვოდ ხდიდა ამ ვერსიას, ეს ამბავი პრესაში არ გაუცხადებიათ.

19. ნ. შავაშვილის წახუცობის პერიოდის საჯარო პორტრეტი.

20. ნ. პარნაშვილის ჭაბუკობის პერიოდის საგარეო პორტრეტი (დეტალი).

21. „უცნობი პირის“ პორტრეტი, შემოსული საქართველოს ლიტერატურული მუზეუმის ფონდებში 1941 წელს, კონსტანტინე ივანეს ძე ბარათაშვილის საოჯახო არქივიდან.

უნდა ითქვას, რომ ამ „უცნობ პირს“ მართლაც საგრძნობი მსგავსება აქვს ნ. ბარათაშვილის იმ აღწერილობასთან, რომელსაც პოეტის მახლობლები გადმოგვცემენ (ნოლა ცხვირი, ბუდეშური თვალები, გადამხული წარბები, ტანჩაცმულობა). ძალიან ჰგავს იგი პოეტის დას, სოფიოს და ბიძას, ილია ორბელიანს.

ამავე დროს ეს სურათი მეტად მნიშვნელოვან ეჭვებსაც აღძრავს:

— ერთი შეხედვით „უცნობი“ ქართველს არა ჰგავს; იგი უფრო პოლონელს, რუსს ან ლატვიელს მოგვაგონებს, მაშინ, როდესაც თუმანიშვილისეულ ესკიზზე უდავოდ ქართული ტიპია გამოსახული;

— „უცნობი პირი“ საკმაოდ ხნიერი მოჩანს, 40—45 წლისა მაინც, ბარათაშვილი კი 27 წლისა გარდაიცვალა. მართალია, ულვაშები კაცს წლოვანებას ჰმატებს, მაგრამ არც იმდენად, რომ 27 წლის კაცი 40—45 წლისას დაამსგავსოს;

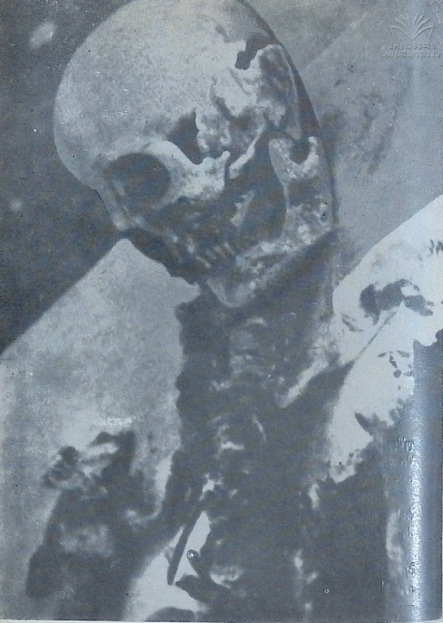
— „უცნობს“ ფართე, სწორი შუბლი აქვს (რაც მსგავსების დასადგენად დიდმნიშვნელოვანი დეტალია), ხოლო ნიკოლოზს ყველა ესკიზში გადაქანებული მრგვალი შუბლი უჩანს. ამაში კიდევ უფრო დავრწმუნდებით, თუ ნ. ბარათაშვილის თავის ქალას დავაკვირდებით (იხ. სურ. 22.);

— თუ ამ პორტრეტზე ნ. ბარათაშვილია გამოსახული, იგი უშუალოდ ნატურიდან არ არის გადაღებული, რადგან ჩვენში 1845 წელს ფოტოსელოვნება ჯერ კიდევ არ არსებობდა, იგი პირველად 1849 წელს შემოვიდა.

ამ ვარაუდებით არ დავკმაყოფილდით და „უცნობი პირის“ ვინაობის დასაზუსტებლად თვით კონსტანტინე ივანეს ძე ბარათაშვილი ვინახულებთ. აი რა გვიაშობ მან:

„ოჯახში ბევრი სურათი გვქონდა ბარათაშვილებისა და ორბელიანების გვარეულობიდან. მე და ჩემი ძმა—დიმიტრი¹ იურისტები ვართ. ისინი ჩვენ არ დაგვჭირდებოდა და გადაე-

¹ დიმიტრი ივანეს ძე ბარათაშვილი, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, ცხოვრობს მოსკოვში, მუშაობს სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტში, საერთაშორისო სამართლის სექტორში. მისამართი: მოსკოვი, ჩისტეი პრუდი, 12, კორპუსი 2, ბინა 60;

22. ნ. პარათაშვილის ჩონჩხი.

წყვიტეთ მუზეუმისათვის გადაგვეცა. 1946 წლის შემოდგო-
მასზე 27 სურათი ჩავაბარე მუზეუმს. პორტრეტებს ეწერა
მათზე გამოსახულ პირთა ვინაობა, ამ სურათზე კი წარწერა
არ იყო. იგი ყოველთვის ცალკე ინახებოდა ჩვენი ოჯახის სა-
პატიო წიგნში — „ვეფხისტყაოსნის“ ქართველიშვილისეულ
გამოცემაში. როდესაც ვინმე ამ „ვეფხისტყაოსნის“ კითხვას
დაიწყებდა, დედაჩემი სურათს და მასთან მდებარე მცენა-
რის გამხმარ ფოთოლს ამოიღებდა, საგანგებოდ შეინახავდა
და მერე ისევ „ვეფხისტყაოსანშივე“ ჩადებდა. ამრიგად, ამ
სურათს ძალიან სათუთად და მზრუნველად ინახავდნენ, რო-
გორც ბებიჩემი — ბაბაღე ჩოლოყაშვილი-ბარათაშვილისა
(მეტსახელად ეძახდნენ „პრელესტ ბაბაღეს“), ისე დედაჩე-
მი — მარგალიტა პეტრეს ასული ანდერსონი-ბარათაშვილისა
(ეროვნებით ლატვიელი, ამჟამად ცხოვრობს მოსკოვში, ჩემს
ძმასთან — დიმიტრისთან).

როდესაც დედაჩემმა შეიტყო, რომ ეს სურათი მუზეუმს
გადაეცემა, ძალიან გაჯავრდა; მითხრა წავსულიყავი და უკანვე
გამომერთმია. მივედი მუზეუმში, მაგრამ განმიმარტეს, რომ
შემოტანილი სურათები უკვე აღრიცხულია, დაბრუნება არ
შეიძლება, მაგრამ როდესაც დაგვირდებათ, შევიძლიათ აქვე
ისარგებლოთო; ასე რომ, სურათი მუზეუმშივე დარჩა.

როდესაც დედაჩემს ვკითხე პორტრეტზე გამოსახული პი-
რის ვინაობა, მიპასუხა: — ბარათაშვილის პორტრეტი იყოთ.
მაგრამ რომელი ბარათაშვილისა — ეს უკვე აღარ იცოდა. მის
დედამთილს, „პრელესტ ბაბაღეს“¹ ამ პორტრეტის შესახებ
მეტი არაფერი უთქვამს თავის დროზე.

¹ „პრელესტ ბაბაღე“ — ბაბაღე ჩოლოყაშვილი-ბარათაშვილისა ცნო-
ბილი ქველმოქმედი ქალი, ილია ჭავჭავაძისა და რაფიელ ერისთავის მე-
გობარი. მის სახელთან დაკავშირებულია კახეთის რკინიგზის მშენებლობა,
„ვეფხისტყაოსნის“ ცოცხალი სურათების დადგენები თბილისში მიხაი ზი-
ჩის საქართველოში მოგზაურობისას, 1882 წელს. მისი დახმარებით გა-
იგზავნა ვაჟა-ფშაველა პეტერბურგში სასწავლებლად. ბაბაღემ თავისი
სახლ-კარი და კარ-მიდამო თიანეთის საზოგადოებას გადასცა საჩუქრად.
იქ ახლა თიანეთის საავადმყოფოა მოთავსებული. საინტერესოა, რატომ
შეაჩქვეს ბაბაღე ჩოლოყაშვილს მეტსახელად „პრელესტ ბაბაღე“; ოუ-

საკითხის დასაზუსტებლად დაეუკავშირდით მოსკოვში კონსტანტინეს ძმას დიმიტრი ივანეს ძეს და დედამისს მარგალიტა პეტრეს ასულს (ამჟამად იგი 75 წლის მოხუცია). პასუხად მარგალიტა პეტრეს ასულმა საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმის დირექტორის ივ. კაკაბაძის სახელზე 1968 წლის თებერვალში გამოგზავნა შემდეგი წერილი:

«На Ваш запрос по поводу фотографии «НЕИЗВЕСТНОГО ЛИ. ЦА», переданной моим сыном К. И. Бараташвили в Литературный музей Грузии, сообщаю:

В 1946 году мой сын К. И. Бараташвили передал вашему музею 27 старинных фотографии из семейного альбома, принадлежавшего моей свекрови Варваре Георгиевне Бараташвили.

Среди этих фотографий находился старинный снимок небольшого формата — на бледно-желтом фоне был изображен портрет молодого человека в штатском.

У нас в доме в Тбилиси по бывшей Реутовской — теперь Мерквילадзе ул., д. 9, — часто гостила наша родственница Софья Чавчавадзе урожденная Бараташвили. Приезжая к нам из Кахетии (деревня Вазис-Убачи) она любила рассматривать семейный альбом с фотографиями и имела при этом обыкновение вынимать из альбома

სეთის მეფე ალექსანდრე მესამე საქართველოში მოგზაურობისას მხედრიონის სასწავლო მანევრებზე დასასწრებად თიანეთს ესტუმრა. იქ მას დიდი ნადიმი გაუმართეს. დიასახლისობდა ბაბალე ჩოლოყაშვილი-ბარათაშვილისა. სტუმრებს ხინკალი მიართევს. ბაბალემ იფიქრა, რომ რუსის მეფეს შეიძლება არ სცოდნოდა ხინკლის ჰამის წესი. მეფე რომ უხერხულ მდგომარეობაში არ ჩაეგდო, ბაბალე მის პირდაპირ დაჯდა და ხინკლის ხელით ჰამა დაიწყო.

მეფემ, რა თქმა უნდა, ეს შეამჩნია, მიიხედ-მოიხედა და დაინახა, რომ ყველა ხელით ჰამდა ხინკალს. თვითონაც ჩანგალი-გადადო და ხელით შეექცა.

მეფეს ძალიან მოეწონა ბაბალეს მოსაზრებული მოქმედება, ეს გარკვეული ქართული კერძი და მისი ჰამის მოხდენილი წესი. ნიშნად მადლობისა და კმაყოფილებისა მან მღიმარედ მიმართა ბაბალეს: «Прелестно. Бабале, прелестно!»-ო.

რასაკვირველია, სუფრასთან მსხდომთ ეს არ გამოპარვიათ და ამომდეგ ბაბალე ბარათაშვილს ეს მეტსახელი შეარქვეს.

интересовавшие ее фотоснимки и увозить их с собой в деревню. Это стало раздражать Варвару Георгиевну.

В один из приездов Софий Чавчавадзе к нам, Варвара Георгиевна выбрала из альбома 5—6 старинных фотографий, среди которых находилась и фотография молодого человека в штатском с бантом на месте галстука.

Передавая мне эту фотографию, Варвара Георгиевна попросила ее спрятать, сказав: — это наш Бараташвили. Я отнесла эту фотографию в кабинет, где у нас в то время находилась библиотека, и по просьбе Варвары Георгиевны, — вложила ее в большую толстую книгу Шота Руставели «Витязь в тигровой шкуре», там и хранился этот портрет.

Должна отметить, что у нас в доме часто заходил разговор о Николозе Бараташвили, о его жизни и творчестве, при этом Варвара называла его всегда «Наш бедный Николоз». Это было 1917—1918 годы.»

ამის შემდეგ, იმავე 1968 წლის დასასრულს, თბილისში ინჟინერ და ჟურნალისტი ნიკოლოზ კვეზერელ-კობაძის ოჯახში აღმოჩნდა ძველი ფოტოსურათები, რომლებითაც თითქოს დასტურდება, რომ ეს „უცნობი პირი“ არის არა ნიკოლოზ ბარათაშვილი, არამედ მისი მოგვარე ლევან დიმიტრის ძე ბარათაშვილი (დაბადებულია 1830 წელს, 1874 წელს ცოლად შეურთავს თბილისელი მოქალაქის კვეზერელი-კობაძის ქალი ნატალია, ხოლო 1877 წელს გარდაცვლილა და დაუკრძალავთ ძველი მანგლისის ტაძრის გალავანში). ლევან ბარათაშვილის ფოტოსურათებს, რომლებიც ნიკოლოზ კვეზერელ-კობაძეს თავისი მამიდისგან შემორჩენია, მართლაც აქვს მსგავსება ჩვენთვის საინტერესო „უცნობი პირის“ პორტრეტთან, მაგრამ დაბეჯითებით მაინც ვერ ვიტყვით, რომ „უცნობი პირი“ ნამდვილად ლევან ბარათაშვილია, სანამ კომპეტენტური სპეციალისტები არ დაადასტურებენ ამას.

კვლევა ამ პორტრეტის გარშემო უდაოდ უნდა გაგრძელდეს და დადგინდეს — როდის შეიძლება იყოს იგი გადაღებული და რა ვითარებაში. ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ერთი საინტერესო ცნობა: რვაასიანი წლების პირველ ნახევარში საქართველოში, კერძოდ თბილისში, მუშაობდნენ

მხატვრები ოვნათანიანები, რომლებიც ისე დაეუფლნენ პორტრეტების დამზადების ხელოვნებას, რომ ძნელად თუ გაარჩევდით მათ ნამუშევარს ნამდვილი პორტრეტისგან. მხატვრების ოჯახის წარმომადგენელი იყო ვინმე აკოფ ოვნათანიანი, შემდეგ მისი ხელობა გააგრძელა მისმა შთამომავალმა — მიკირტუმ ოვნათანიანმა. ოვნათანიანებმა თბილისში დახატეს იმ პერიოდის ცნობილი პირები, მათ შორის ნ. ბარათაშვილის ბევრი ამხანაგი. შესაძლოა მათ ნიკოლოზიც დახატეს და „უცნობი პირის“ ფოტო ამ პორტრეტის ფოტოპირი იყოს. ოვნათანიანების მიერ შესრულებული პორტრეტები სომხეთის ხელოვნების მუზეუმში ინახება. ვინმე ი. ზედგინიძე, რომლის ვინაობასაც მკითხველი ქვემოთ გავცნობა, საქართველოს სახელმწიფო არქივს აცნობებდა, რომ ერევნის ხელოვნების მუზეუმში დაცულია მე-18 საუკუნის ქართველ მოღვაწეთა პორტრეტები და საჭიროდ მიმაჩნია ამ მასალების შესწავლა.¹

¹ იხ. სახ. არქ., ფონდი 481.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის შერჩეული პორტრეტი ერევანში

ჩვენამდე მოღწეულია ცნობები, რომ გარდა პოეტის დაგროტიებული სურათებისა, არსებობს აგრეთვე ზეთის საღებავით ნატურიდან დახატული პორტრეტიც.

ცნობა ამის შესახებ ჯერ კიდევ 75 წლის წინათ გამოქვეყნდა ქართულ პრესაში. ახლა კი საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალურ არქივშიც აღმოჩნდა დამაჯერებელი და, სამწუხაროდ, დღემდე შეუსწავლელი და გამოუქვეყნებელი დოკუმენტები.

1897 წელს გაზეთები „ცნობის ფურცელი“ და „ივერია“¹ შემდეგს აუწყებდნენ ქართველ საზოგადოებრიობას:

„ჩვენს ცნობილს გრაფიორს გრ. ტატიშვილს“ შეუტყვია, რომ ერევანში ერთს სომეხს ვაჭარს ჩვენის უკვდავის მგოსნის ნიკ. ბარათაშვილის სურათი აქვს, წამლით ნახატი. ეს სომეხი პოეტის კარგი და დაახლოებული ნაცნობი ყოფილა და მისი სურათიც მაშინ დაუხატვინებია, როცა ნიკ. ბარათაშვილი ერევნის მხარეს მსახურობდა. როგორც ვიცით, აქამდე ქართველ საზოგადოებას ყოველი იმედი ჰქონდა დაკარგული ნ. ბარათაშვილის სურათის შეძენისა. საჭიროა ერევანში მყოფმა ქართველებმა ამ საინტერესო ამბავს ყურადღება მიაქციონ და იმეცადინონ, რომ ჩვენის სასიქადულო პოეტის სურათი საზოგადოების საკუთრებად გახადონ“.

ამ საგულისხმო ცნობას გამოეხმაურა იმ დროს ერევანში

¹ იხ. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, 1897, 5 მარტი, № 133; გაზ. „ივერია“, 1897, 6 მარტი, № 41.

² გრიგოლ ტატიშვილი—ცნობილი ქართველი ქსილოგრაფი, რომელმაც დიდი ღვაწლი დასდო „ვეფხისტყაოსნის“ შესანიშნავ ქართველიშვილისეულ გამოცემას.

მცხოვრები ქართველი პატრიოტი ივანე ნიკოლოზის ძე ზედგინიძე, რომლის საკმაოდ ვრცელი წერილი ამ საკითხზე იმავე 1897 წელსაა დაბეჭდილი ვაზეთ „ივერიაში“ სათაურით— „უკვდავის მგოსნის ნიკოლოზ ბარათაშვილის სურათის გამო“.¹

დავინტერესდით წერილის ავტორის ვინაობით. თანამოგვარეებსა და ნათესავებში ბევრი მიმოკვლევის შედეგად გამოიჩინა, რომ ი. ნ. ზედგინიძე ყოფილა ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და ქიმიკოსის, დავით ზაქარიაძის ძე სარაჯიშვილის კონიაკის ქარხნის ერევნის ფილიალის („არაქსი“) დირექტორი. იგი სარაჯიშვილს დაუხელოვნებია კონიაკის წარმოებაში და თავისი მასწავლებლის ერთგული თანამოსაქმე და მეგობარი ყოფილა. მას ერევანში უცხოვრია 1886—1911 წლებში, დ. სარაჯიშვილის გარდაცვალებამდე, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ გადმოსულა თბილისში—მთავარ ქარხანაში ფირმის გასაძღოლად, ერევანში კი თავისი შევირდები დაუტოვებია. ი. ნ. ზედგინიძე გამოდგა ქართველი მეცნიერების, ძმების დავით და გიორგი პლატონის ძე ზედგინიძეების ბიძა, პროფ. ვ. ი. ბიუსის ქვესლი. თვითონ ი. ნ. ზედგინიძეს შთამომავალი არ ჰყოლია. მეტად კეთილი და ქველმოქმედი კაცი ყოფილა, დიდ ფინანსურ დახმარებას უწევდა თბილისის უნივერსიტეტის შექმნის საქმეს. მის ოჯახში აღზრდილან დოც. დ. გ. სარაჯიშვილი, საქ. მეცნიერებათა აკადემიის საქმეთა მმართველი ელენე გიორგის ასული სარაჯიშვილი, კ. მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის მსახიობი მერი დავითაშვილი და სხვანი. ი. ნ. ზედგინიძე გარდაცვალა თბილისში 1926 წელს.

„ივერიაში“ დაბეჭდილ შემოხსენებულ წერილში ი. ნ. ზედგინიძე წერს: „ამ ამბის შეტყობისთანავე გულმოდგინედ შევუდექი იმ უცნობის გაჭრის ძიებას. მაგრამ ვიდრე მის კვალს მივაგნებდე, არ შემიძლია არ ვაუწყო ქართველ საზოგადოებას, რომ ექიმის ლეონ იაკობის ძის ტიგრანაიანცის სახელ-

¹ იხ. ჟ. „ივერია“, 1897, 19 მარტი, № 52.

ში ვნახე დიდად საეჭვო სურათი. ეს სურათი წამლით ნახატია ტილოზედ. სიმაღლე არშინი და 2½ გოჯი აქვს, ხოლო სიგანე 15 გოჯი. გამოსახულია ახალგაზრდა ყმაწვილი კაცი, ასე 25—30 წლისა, ლამაზის ქართულის სახისა, მოხდენილის უღვაშებით, წვერ გაპარსული. დახატულია ნახევარი ტანით, ვგონებ მჯდომარე. მარჯვენა ხელი უვლია წინ აყუდებულს თოფის ლულაზედ, ხოლო მარცხენა ხელი უძევს ლულის წვერზედ. ტანთ ამოსია ქართული კაბა, მაღალი, სამ პირად ოქრომკედლით მოვლებული საყელოთი. კაბა ძალიან მუქის მეოლის ფერია (მოლისფერი, ჟოლოსფერი.—გ. ჩ.) ცალი (მარჯვენა) ყურთმაჯი გადაგდებული აქვს მხარზედ, მეორე კი ჩამოშვებული. კაბის ქვეშ აცვია გულამოჭრილი მწვანე ყოშიანის სახელოებით ახალუხი. მარცხენა სახელოს ყოში გადმოკეცილი აქვს და მარჯვენისა გადაკეცილი. ახალუხს ქვეშ აცვია წითელი მოვის პერანგი საყელოზე ოქრომკედ მოვლებული... ჰხურავს ცოტა გვერდზე ჩაკეცილი ბუხრის ქუდი. სურათი მშვენიერად არის დახატული. ზედ არავითარი წარწერა არა აქვს, ასე რომ ძნელად სათქმელია, რა დროს და ვის ხელს ეკუთვნის.

ხოლო მე ნამდვილი წყაროებიდან შევიტყვე, რომ 1840—1850 წწ. აქ, ერევანში, ყოფილა გამოჩენილი მხატვარი სტეფანოზ ნერსესიანცი, რომელსაც სწორედ ამ ხანში დაუხატავს დიდის ხელოვნებით მაცხოვრის ჯვრიდან ჩამოხსნის ხატი. ეს ხატი ასვენია აქაურ სუფსარქისის ტაძარში, იგი უყიდნია ეკლესიას 1850—1851 წელს თვით მხატვრისაგან 400 მანეთად. ამავე ნერსესიანცს დაუხატავს, გასაოცარის სინამდვილით, კათალიკოზი ნერსესი საგარძელში მჯდომარე... ეს საუცხოვო მხატვარი გარდაცვლილა ტფილისში 1883—1884 წ. და ბევრი ძვირფასი სურათიც დაუტოვებია... გარდაცვლილა 67 წლისა, მაშასადამე, ნიკ. ბარათაშვილის აქ ყოფნის დროს 1844—1845 წ წ. ყოფილა 28—29 წლისა. ნამდვილად შევიტყვე, რომ იმ ხანში ქ. ერევანში არც ერთი სხვა მხატვარი არ ყოფილა, გარდა ეპისკოპოსის სააკისა, რომელიც ჰხატავდა მხოლოდ საღმრთო წიგნებისათვის სხვადასხვაგვარ არშიებს და

მთელ თავის სიცოცხლეში არც ერთი სახე არ დაუხატავს. ასე რომ, ყოველ ეჭვს გარეშეა, თუ ოდესმე ნიკოლოზ ბარათაშვილი დაუხატავთ აქ, უეჭველად სტეფანოზ ნერსესიანცს უნდა დაეხატა და თუ კი ამ გამოჩენილ მხატვარს დაუხატავს, მისი საკვირველი ნიჭი თავმდებია, რომ სრული სინამდვილით უნდა იყოს დახატული“.

ამის შემდეგ წერილის ავტორი გადმოგვცემს თავის საუბარს სურათის პატრონთან—ლეონ იაკობის ძე ტიგრანიანცთან. ტიგრანიანცამიამბოლო,—წერს ი. ზედგინიძე,—რომ „ამ რამდენიმე წლის წინათ (როგორც საარქივო დოკუმენტით დასტურდება, 1892 წელს.—ვ. ჩ.) ამ სურათიდან აქაურს ფოტოგრაფს გადაუღია სურათი და გაუვრცელებია ხალხში. ქვემოთ დიდი ასოებით წარწერილია „აღასი“ (ხაჩატურ აბოვიანის ნაწარმოების—„სომეხეთის ჭრილობების“ მთავარი გმირის სახელი.—ვ. ჩ.). რაღა თქმა უნდა, ასეთ საყვარელ გმირს, ასეთ მშვენიერ ტანსაცმელში და საუცხოოდაც დახატულს, დიდი გასაჯალი ექნებოდა. ასე გასინჯეთ, წასულ წელს, როდესაც მოსკოვში განუზრახავთ ხეჩატ აბოვიანცის თხზულებათა კრებულის გამოცემა, ერთს აქაურ ინტელიგენტს სომეხს გაუგზავნია ეს სურათი გამომცემლისათვის, არიქა, აღასის სურათი ვიპოვეთ და აბა თქვენ გამოცემაში მოაქციეთო. ეს კრებული (თხზულება ხეჩატ აბოვიანცისა. მოსკოვი, 1897 წლის) გადავთვალიერე და შიგ გარდა ავტორის სურათისა სხვა არა იყო რა. ეტყობა, კეთილგონიერი გამომცემელი სინდისიერათ მოქცევათ თავის გამოცემას და... ვერ შეუცდენიათ იგი“.

ი. ზედგინიძე შემდეგ აღწერს ვინ იყო ხალხური გადმოცემით აღასი, აღარებს მას ხ. აბოვიანის ნაწარმოების გმირი და დასძენს, რომ აღასი იყო ქანაქირელი (ერევნიდან 6 ვერსით დაშორებული სოფლის) გლეხის შვილი და მხატვარ-რაგინდ ლალის ფანტაზიისა უნდა ყოფილიყო, იმდენად ვერ გაკადნიერდებოდა, რომ იგი შეემოსა ძვირფასის, ქართულის, თავადის კაბითაო.

ი. ზედგინიძემ ამ წერილთან ერთად გაზ. „ივერიის“ რე-

დაქციას გამოუგზავნა სურათის ფოტოპირი, რათა ნიკოლოზის ნაცნობებისა და ნათესავებისათვის ეჩვენებინათ, თანაც შენიშვნაში დასძენდა: „სამწუხაროდ, ფოტოგრაფმა შედარებით ცუდად გადაიღო. აქ უფრო ხნიერს ჰგავს. ქვეშ სომხურად წანაწერი „აღასი“ ფოტოგრაფს ეკუთვნისო“.

რაკი იმ დროს სურათების გამოქვეყნების ტექნიკა არ იყო, წერილის სქოლიოში „ივერია“ წერდა: „ვისაც ჰსურს ამ სურათის ნახვა, შეუძლიან „ივერიის“ რედაქციაში მოიკითხოს იგიო“.

როგორც ქვემოთ საარქივო მასალიდან თვალსაჩინოდ დავინახავთ, პორტრეტი ფოტოგრაფის მიერ მნიშვნელოვნად იყო შეცვლილი, რათა გამოსახულება უფრო გმიარული ყოფილიყო და პარტიზან აღასის უფრო დამსგავსებოდა. თუ იმასაც დაეუმატებთ, რომ ი. ზედგინიძის შენიშვნისამებრ, პორტრეტზე გამოსახული ყმაწვილი კაცი ამ ფოტოსურათით „უფრო ხნიერს ჰგავდა“, გასაკვირი არ იქნება, რომ თანამედროვეებმა ამ ცუდ ფოტოგრაფიაში ვერ შეიცნეს ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

ეს ამბავი თითქოს ამით უნდა დამთავრებულიყო, მაგრამ, როგორც ირკვევა, პატრიოტ მამულიშვილს ი. ზედგინიძეს ამის შემდეგ კიდევ მოუპოვებია მეტად საყურადღებო მასალა ხსენებულ პორტრეტთან დაკავშირებით და სათანადო წერილთა ციკლი მოუმართავს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისათვის. ეს წერილი, რომელიც, სამწუხაროდ, ჯერ არ გამოქვეყნებულა და არც მკვლევართათვის ყოფილა ცნობილი, საკმაო საფუძველს იძლევა იმისათვის, რომ ხსენებული პორტრეტი ჩვენი სასიქადულო პოეტის გამოსახულებად მივიჩნიოთ. მოგვყავს ი. ზედგინიძის ეს საყურადღებო წერილი მთლიანად:¹

„ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელს საზოგადოების მმართველობას უეჭველია ეხსომება დიდად საყუ-

¹ იხ. საქ. ცენტრ. სახ. არქივი, ფონდი 481, აღწ. 1, საქმე 571, ფურც. 10—11.

რადღებო ამბავი, გრ. ტატიშვილის მიერ გაზეთებით ნაუწყები, რომ აქ, ერევანში, მოიპოვება ჩვენის სახელოვანის მგოსნის ნიკ. ბარათაშვილის სურათი; ეხსომება ჩემი წერილიც „ივერია“-ში (№ 52) დასტამბული და აგრეთვე შენიშვნაც პატივცემულის რედაქციისა, რომ ჩემ მიერ გამოგზავნილი სურათით ვერავინ „იცნეს“ ნ. ბარათაშვილი. ამის შემდეგ მეც გავანებე თავი იმ სურათს. მაგრამ ამ სამი კვირის წინეთ ერთმა პატივცემულმა აქაურმა სომეხმა ბ. მიხეილ ათანასიანცმა შემატყობინა, რომ მან ნახა ერთი მოხუცი (72 წ.) ბ. რუშანბეგ კეგამოვი, რომელიც ძალიან კარგად იცნობდა ნ. ბარათაშვილს, რომ მან (ათანასიანცმა) კეგამოვს აჩვენა ფოტოგრაფიული სურათი, როგორიც მე გამოგვზავნე, ფოტოგრაფთან და იცნო მასში ნიკ. ბარათაშვილი, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ აქ დიდი უღვაშები აქვს და იმას კი პატარა უღვაშები ჰქონდაო. ამ შენიშვნაზე ფოტოგრაფს ურცხვად შეუნიშნავს, რომ უღვაშები მე მოეუმატეთ, რომ უფრო ვაეკაცური, გმირული სახის გამომეტყველება ჰქონოდავო, ე. ი. რომ უფრო ჰგვანდეს სომხის გმირს „ალასის“, რომლის სახელიც უწოდებია სურათის პატრონს ექიმს ლეონ ტიგრანიანცს. ბ. ათანასიანცმა მირჩია, რომ ბ. რუშანბეგ კეგამოვისათვის მეჩვენებინა ორიგინალი და მისი ბინაც მოგვასწავლა. გიახელით მასთან თავ. გიორგი ანდრონიკაშვილი და მე. შემდეგ მცირე ბაასისა მასთან, რამაც დაგვარწმუნა, რომ იგი დაახლოებით (ახლოს.—ვ. ჩ.) იცნობდა ბარათაშვილს (მისგან შევიტყვე, რომ ნ. ბარათაშვილი კოჭლი ყოფილა, რაიც შემდეგ ამოვიკითხე „კვალში“), ვსთხოვეთ ორიგინალი ნახა; დაუწარებლად გამოგვევა ბ. ტიგრანიანცთან. ჯერ სათვალეებიც (კარგი მხედველობა აქვს) არ გაეკეთებინა, რომ სიამოვნებით შემოგვძახა—ეს ნამდვილად ნიკოლაი ბარათაშვილიაო და მოგვმართა—აბა სად ეს და სად ფოტოგრაფის გადაღებულიო!.. მართლაც, ამ სურათის მეორეთ ნახვამ მეც დამარწმუნა, რომ ფოტოგრაფია განგებ იყო დამახინჯებული.

ბ. რუშანბეგ კეგამოვმა გვითხრა, ეს სურათი აჩვენეთ იმ დროს (ბარათაშვილის) აქ მოხელეებად ყოფილთ ქართვე-

ლებს ბ.ბ. ვახტანგ მაჩაბელს, მიხეილ ციციანოვს და კავკასი-
ძეს (ამის სახელი აღარ ახსოვდა) აქ „კვარტალნათ“ ყოფილს,
და თუ იმათაც არ იცნეს, თუნდა თავი მომკვეთეთო. ეს სუ-
რათი სულ ადვილად შეეძლო შეეძინა ამ ექიმის მამას იაკობ
ტიგრანიანცს, რომელიც იმ ხანათ აქ „კვარტალნი“ იყო და
ნიკალაი ბარათოვსაც კარგად იცნობდაო და თუ ექიმს დაუ-
ჯინო, რომ მე ბიძისაგან (სანასარიანცისაგან) დამრჩაო, ეს
არ არის გასაკვირველი, რადგანაც სანასარიანცს შეეძლო თა-
ვისი სიძისაგან, იაკობ ტიგრანიანცისაგან წაეღოვო. ყოვე-
ლივე ზემოთ აღნიშნულ გარემოებათ, ჩემის აზრით, დიდად
საეჭვოთ, მაიძულეს როგორმე თვით ორიგინალი გამომეგ-
ზაენა. მაგრამ პატრონი დიდს უარზე დადგა და მხოლოდ იმი-
ტომ, რომ, როგორც თვით გულახდით განაცხადა, მე ეს 4—5
წელიწადია, რომ უქმათ არა მქონდა ეს ტიპი კავკასიელისა,
დავარქვი ჩვენი ხალხის საყვარელი გმირის სახელი „აღასი“
და ძალიან ბევრიც გაიყიდაო, აბა ახლა წარმოიდგინეთ ჩემი
მდგომარეობა, რომ თქვენი პოეტი ბარათაშვილი გამოდგესო.
შემდეგ ვრცელის ბაასისა მასთან, რომლითაც თქვენ თავს არ
შეგაწყენთ, დასთანხმდა, რომ იგი გადმოგცემს გამოსაგზავ-
ნად, თუ „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“
ოფიციალურათ სთხოვს მას ოცის ღრის ვადით და იმ უუჭვე-
ლის პირობით, რომ ეს საზოგადოება, თუ იგი მართლა ნიკ.
ბარათაშვილი გამოდგა, არავითარს პირს არ გადიღებს მის-
გან, ვიდრე პატრონისაგან ამის ნებას არ მიიღებს.

ეს თხოვნა ბ. ლეონ იაკობის ძე ტიგრანიანცს უნდა გამო-
ეგზავნოს შემდეგის აღრესით: В г. Эриван, Помощнику
Начальника кн. Илье Григорьевичу Туманяну, რომელ-
საც გადასცემს გამოსაგზავნათ და საზოგადოებაც ამავე თუ-
მანიშვილს გამოუგზავნის დასაბრუნებლად. ვაგზავნ-გამო-
გზავნის ხარჯს ჩვენ ვიკისრებთ.

ყოველგვარ სხვა მიწერ-მოწერისათვის მზათა ვარ უპატიუ-
ცემულისა „საზოგადოებისათვის“, თუ ეს საჭირო იქნება.

დავშთები სულით და გულით თანამგრძნობი „საზოგადო-

ებისა“ ივანე ნიკოლოზის ძე ზედგინიძე. ქ. ერევანი. 14 მაისი, 1897 წელი“.

ამ წერილის შემდეგ კვლავ აღიძრა ინტერესი ქართველ საზოგადოებაში — ენახათ სურათის ორიგინალი, რომელიც ექიმ ლეონ ტიგრანიანცს ჰქონდა სახლში. ამ მიზნით, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ წერილი მისწერა ლეონ ტიგრანიანცს 1897 წ. 14 ივნისს (№ 143). აი ეს წერილიც.¹

«Его высокоблагородию Левону Яковлевичу Тигранянц. Милостивый государь, Правление Общества распространения грамоты среди грузинского населения осведомилось, что у Вас имеется портрет, принимаемый многими за портрет грузинского поэта Николая Бараташвили.

Желая проверить, насколько основательно такое предположение, Правление означенного Общества почтительно просит Вас выслать упомянутый портрет в Канцелярию Общества сроком на 20 дней.

Правление обязывается вернуть Вам портрет в означенный срок и не снимать с него копии без предварительного Вашего согласия.

Издержки по пересылке портрета Общество принимает на себя».

როგორც წერილის შავ პირზე მიკრული საფოსტო ქვითარი იუწყება, წერილი გაგზავნილია დაზღვეულად 1897 წ. 19 ივნისს თბილისიდან ერევანში, საფოსტო სადაზღვევო ქვითრის № 1297.

აქ წყდება საარქივო მასალების კვალი (საქართველოს არქივში არსებული) და ცნობილი არაა, რა შედეგი მოჰყვა ამ წერილს.

¹ საქ. ცენტრ. სახ. არქივი, ფონდი 481, აღწ. 1, საქმე 571, ფურტ. 15.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 150 წლისთავის იუბილესათვის მზადების პერიოდში ამ საგულისხმო მასალების შესახებ პოეტმა მარიკა ბარათაშვილმა, სახელმწიფო არქივის გამგემ, აწ განსვენებულმა აბესალომ იოვიძემ და ამ სტრიქონების ავტორმა სათანადო მოხსენება წარუდგინეთ რესპუბლიკურ საიუბილეო კომიტეტს.

საიუბილეო კომიტეტმა მიზანშეწონილად ცნო სპეციალური კომისია გაეგზავნა ერევანში აღნიშნული პორტრეტის მოსაკვლევად. კომისიის შემადგენლობაში შედიოდნენ: პოეტი მარიკა ბარათაშვილი (თავმჯდომარე), ხელოვნებათმცოდნეები ქ. ბაგრატიშვილი და ე. პრივალოვა და ამ სტრიქონების ავტორი.

ერევანში კომისიას დიდი დახმარება გაუწიეს ადგილობრივმა პარტიულმა და სახელმწიფო ორგანიზაციებმა, სომხეთის მწერალთა კავშირმა, ხელოვნებათმცოდნეთა დიდმა კოლექტივმა, პრესის, ტელეხედვისა და რადიოს მუშაკებმა. კომისიამ დაადგინა, რომ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ხსენებული საგარეუდო პორტრეტი 1953 წლამდე ინახებოდა ლეონ იაკობის ძე ტიგრანიანის შვილის—კარენ ლეონის ძე ტიგრანიანის ოჯახში (ერევანი, თუმანიანის ქ. 33). კარენ ტიგრანიანცი გარდაიცვალა 1953 წელს, ჰყოლია ერთი ვაჟიშვილი პირველ მეუღლესთან—ლეონ კარენის ძე ტიგრანიანცი, დაბადებული 1924 წელს. ცოლ-ქმარი ქორწინებიდან ორი წლის შემდეგ გაყრილან, 1926 წელს, შვილი მეუღლეს თბილისში წამოუყვანია (კარენის შვილი—ლეონ ტიგრანიანცი ჯერჯერობით ვერ აღმოვაჩინეთ), კარენი კი დარჩენილა ერევანში მეორე მეუღლესთან; მისგან შთამომავალი არ დარჩენია, კარენი გარდაცვალებისას მარტოხელა ყოფილა, ამიტომ მისი ოჯახის მცირე ქონება მისი სიკვდილის შემდეგ დარჩენია მის ქვისლს—ვინმე ტიგრან ალექსანდრეს ძე შახნაზარიანს (მცხოვრებს ქ. ერევანში, კარლ მარქსის ქ. 22), რომელსაც კარენის ოჯახიდან სხვა ნივთებთან ერთად ეს პორტრეტიც

23. ნ. ბარათაშვილის საფარაულო პორტრეტი, გადაკეთებული 1892 წელს
ლეონ ტიგრანიანის მიერ.

24. ნ. პარათაშვილის ბიძის — ილია ორბელიანას პორტრეტი.

წამოუღია. პორტრეტი მასაც გულმოდგინედ და ფაქიზად
ჰქონია შენახული 1961 წლამდე. ტიგრან შახნაზარიანი მე-
თერალე ყოფილა და 1961 წლის აპრილში განუზრახავს სა-
კომისიო მალაზიაში გაეყიდა ეს პორტრეტი (ერევანი, ლენინის
ქ. 39, მალაზია № 166). პორტრეტი გაყიდული უნდა იყოს
კერძო პირზე 300 მანეთად (ძველი კურსით). ტიგრან შახნა-
ზარიანი გარდაცვლილა 1966 წელს. აუცილებელია აღინიშ-
ნოს, რომ კომისიამ მიაკვლია აგრეთვე კარენ ტიგრანიანცის
ამხანაგს, მისი ოჯახის ახლო მეგობარს—მონადირე არტავანდ
არტამესის ძე ვართანიანს (მცხოვრებს ერევანში—ჩერიო-
მუშკში, აბელიანის ქ. 13. ბინა 15), რომელიც კარგად იც-
ნობდა ამ პორტრეტს; მან სრულის სიზუსტით აღწერა იგი,
ისე როგორც საარქივო მასალებშია აღწერილი. მან აღნიშნა:
„შეტად ლამაზი და ძვირფასი პორტრეტი იყო, შესრულებუ-
ლი ფერებში და კარენი მას ინახავდა თავის მამის სამახსოვ-
როდო“. ეს მონადირე ა. ვართანიანი კარენის გარდაცვალე-
ბისას პატიმრობაში ყოფილა ავტომანქანის ავარიის გამო და
ამიტომ არ იცოდა პორტრეტის შემდგომი ბედი. ეს პორტ-
რეტი რომ ტიგრან შახნაზარიანს (კარენის ქვისლს) ჰქონია
სახლში 1961 წლამდე, ეს დაადასტურა აგრეთვე იმავე ეზოში
(კ. მარქსის ქ. 22) მცხოვრებმა შახნაზარიანის მეზობელმა,
ქართველმა ქალმა ქეთევან ივანეს ასულმა დიასამიძე-სუკია-
სოვამ, რომლისთვისაც ტ. შახნაზარიანს რჩევა უთხოვია, ვის-
თვის მიეყიდნა ეს პორტრეტი, რომ მეტი თანხა მიეღო.

კომისიამ ერევნის ლიტერატურისა და ხელოვნების მუზე-
უმის ფონდებში (ხაჩატურ აბოვიანის ფონდი № 773) ნახა
„აღასის“ პორტრეტის სამი ეგზემპლარი, გადაღებული ფო-
ტოგრაფიულად ნიკ. ბარათაშვილის საფარაუდო პორტრეტ-
დან და შემდეგ სახეშეცვლილი ფოტოგრაფიის მიერ. (იხ.
სურ. 23). ამ სურათის შეჯერება ნიკ. ბარათაშვილის ბიძას
— ილია ორბელიანის სურათთან (იხ. სურ. 24) განცვიფრებს
იწვევს; თვალსაჩინოდ შეიმჩნევა მათი ურთიერთ მსგავსება.
როგორც სისხლით მონათესავე პირებისა, სახისა და ტანის
მსგავსი ნაკვთებით.

ამ სურათთან დაკავშირებით საჭიროა აგრეთვე აღვნიშნოთ მეტად საგულისხმო გარემოება.

სურათს ქვემოთ, სადაც მკვეთრად მოჩანს სომხური წარწერა „აღასი“, აქვს მინაწერი, მკრთალი, წერილი სომხური წარწერა, რომლის მარჯვენა ნაწილიც პალეოგრაფებმა ასე ამოიკითხეს: „ენდორინაკელე არგელვან“, რაც ნიშნავს — პირის გადაღება აკრძალულია.

მნელი არაა დავასკვნათ, რომ ამ მინაწერის ავტორი ერიდებოდა ამ სურათის ფართოდ გავრცელებას, რათა მისი საქციელი არ გამოემყდნებულყო, რასაც თვითონ ზემოთმოყვანილ წერილშიც გულახდილად აცხადებს: „მე ეს 4—5 წელიწადია, რომ უქმათ არა მქონია ეს ტიპი... დაეარქვი „აღასი“... აბა ახლა წარმოიდგინეთ ჩემი მდგომარეობა, რომ თქვენი პოეტი ბარათაშვილი გამოდგესო...“ და სხვა.

ჩვენი თხოვნით, სომხეთის რესპუბლიკურ გაზეთებში, ტელეხედებასა და რადიოში გამოცხადდა პორტრეტის ძიება; ვთხოვეთ აგრეთვე სომხეთის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს, შეესწავლა, რა ბედი ეწია ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების 1897 წ. 14 ივნისის № 143 წერილს, მიწერილს ილია ჭავჭავაძისა და დავით კარიჭაშვილის მიერ ლეონ ტიგრანიანცისადმი ილია გრიგოლის ძე თუმანიშვილის (თუმანოვის) შუამავლობით.

ამის შემდეგ, 1968 წლის 17 ოქტომბერს, ერევანში კიდევ გაიგზავნა კომისია მწერალ ივანე ენიკოლოფაშვილის, არმენოლოგ ბ. არველაძისა და ამ სტრიქონების ავტორის შემადგენლობით.

განსაკუთრებული ინტერესი საკითხისადმი მწერლებმა, ხელოვნებათმცოდნეებმა და მხატვრებმა გამოიჩინეს. სომხეთის ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორმა აშხ. რ. ზარიანმა გვთხოვა გავსაუბრებოდით ხელოვნების მუშაკებს და ამ საკითხზე საარქივო მასალების შინაარსი გავვეცნო მათთვის. 1968 წ. 28 ოქტომბერს მან ინსტიტუტში მოგვიწყო შეხვედრა, რომელსაც 30-მდე კომპეტენტური ხე-

ლოვნების მუშაკი ესწრებოდა სხვადასხვა ორგანიზაციებიდან. ასეთივე გასაუბრება გვქონდა 29 ოქტომბერს სომხეთის მხატვართა კავშირშიც, უფრო ვიწრო წრეში.

თითქმის ყველა მათგანმა მიიჩნია, რომ:

— სურათზე წარმოდგენილია ქართველი ტიპი;

— უეჭველად ინტელიგენტი, კეთილშობილი, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო პარტიზან აღასისთან. აბა შეხედეთ მის ხელებს და სახეს, განა შეიძლება ეს აღასის ხელები ან სახე იყოსო? — ამბობდნენ;

— დაჭერილი პოზა უეჭველად რომანტიკულია.

— აღიარებდნენ, ჩვენ ადრეც ვიცოდით, რომ ეს აღასი არ იყო, და მხოლოდ პირობით-წარმოსახვითად მივიჩნიეთ „აღასითო“.

— ამავე დროს ყველა ერთხმად აღნიშნავდა, რომ პორტრეტი უეჭველად სომეხი მხატვრის მიერ არის დახატული და ასეთი დახვეწილი სურათის შექმნა მხოლოდ სტეფანოზ ნერსესიანს შეეძლო.

ხელოვნებათმცოდნეები თვალსაჩინოდ ამჩნევდნენ ფოტოგრაფიულ დამატებებს, რომლებიც გამოსახულებას სომხურ იერს ანიჭებდა.

ერთი დამსწრეთაგანი საუბრის შემდეგ ჩვენთან მოვიდა და გვირჩია, თუ სურათის ორიგინალს ვერ ნახავთ, შეგიძლიათ ეს ფოტოპირი გაგზავნოთ შვეიცარიაში—ციურიხში, იქ არის საერთაშორისო მნიშვნელობის ფოტოინსტიტუტი, რომელსაც აქვს ხელსაწყოები და ჰყავს სპეციალისტები, რომელთაც შეუძლიათ ზუსტად ისევე აღადგინონ სურათი, როგორც მხატვრის ხელით შესრულებული ორიგინალი იყო. მან ისიც მიგვასწავლა, თუ როგორ შეიძლება ამ ფოტოპირის საექსპერტიზოდ გაგზავნა ციურიხში.

საინტერესოა აღინიშნოს ისიც, რომ, როცა ეს ფოტოპირი სრულიად სომხეთის კათალიკოსმა ვაზგენმა ნახა (როდესაც ეჩმიაძინის გალერეაში ვეძებდით), მაშინვე თქვა—„სურათზე ქართველი კაცია წარმოდგენილი“.

ჩვენ მივაგენით აგრეთვე ექიმ ლეონ იაკობის ძე ტიგრა-
ნიანცის ხელნაწერ მოგონებებს (სომხურ ენაზე, 400-მდე
გვერდი). სამწუხაროდ, ვეღარ მოვასწარიტ ამ დოკუმენტის
დაწვრილებით შესწავლა, საჭირო კია ამის გაკეთება, რადგან
სულ ადვილი შესაძლებელია, რომ იგი საინტერესო ცნობებს
შეიცავდეს საძიებელ პორტრეტზე. ვიპოვეთ აგრეთვე, სომხე-
თის სახალხო გმირის აღასის საგვარეულოს უახლოეს შთამო-
მავალთა სურათები. ქ. ერევანში (კალინინის ქ. № 1) მცხოვ-
რებ მოქალაქე აზნაურიანს აღმოაჩნდა აღასის ძმის—ოგანე-
ზის შვილისა და შვილიშვილების მრავალი სურათი. შევაღა-
რეთ ისინი „აღასის“ პორტრეტს და ვერავითარი მსგავსება
ვერ ვნახეთ მათ შორის.

ნიკ. ბარათაშვილის ამ სახეშეცვლილი პორტრეტის შესა-
დარებლად მისი ბიძის—ილია ორბელიანის პორტრეტთან,
ზემოთ აღნიშნული კომისიის თავმჯდომარემ, ჟურნალ „სა-
ქართველოს ქალის“ რედაქტორმა, პოეტმა მარიკა ბარათა-
შვილმა ამ ცოტა ხნის წინათ რედაქციაში მიიწვია საკონ-
სულტაციოდ ცნობილი ქართველი მედიკოსები, მხატვრები,
ეთნოგრაფები და ფოტო-ჟურნალისტები: აკადემიკოსები
კ. ერისთავი, მ. კომახიძე, შ. ამირანაშვილი, ირ. ტატიშვილი,
აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი ნ. ჯავახიშვილი, პროფ.
ა. ჯორბენაძე, მ. აბღუშელიშვილი, ეთ. ანდრონიკაშვილი,
ფოტოხელოვანი ო. თურქია, ეთნოგრაფი ც. ბეძარაშვილი და
არმენოლოგი ბ. არველაძე.

ყველამ თავისი პროფესიის თვალსაზრისით შეადარა ეს
ორი სურათი ერთმანეთს და გამოთქვა თავისი აზრი. შეიძ-
ლება თამამად განვაცხადოთ, ყველა მათგანმა ერთხმად
აღიარა, რომ ორივე სურათზე წარმოდგენილია ქართველი
კაცის სახე. ისინი ძალიან ემსგავსებიან ერთმანეთს, რო-
გორც სახის ნაკვთებით, ისე ტანის აღნაგობით, და უმჭველად
უახლოესი ნათესავები უნდა იყვნენ.

როგორც აღვნიშნავდი, ასეთივე აზრი გამოთქვეს თვით ერე-
ვანშიც. კომპეტენტურმა სომეხმა სპეციალისტებმა.

შემოთ აღნიშნული ცნობები გეარწმუნებენ, რომ ერე-
ვანში სულ ბოლო დრომდე (1961 წლამდე) არსებობდა ნი-
კოლოზ ბარათაშვილის სავარაუდო პორტრეტი. საჭიროა
ენერგიული ნაბიჯები გადაიდგას მის მოსაძებნად და სინამ-
დვილის დასადგენად.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის პორტრეტის აღდგენის ერთი საიმედო გზა

არსებობს ნ. ბარათაშვილის სახის აღდგენის ერთი საიმედო ხერხი—პროფესორ მ. გერასიმოვის მეთოდი: თავის ქალას შესწავლის საფუძველზე ადამიანის პორტრეტის შექმნა. ეს მეთოდი ამჟამად საყოველთაოდ აღიარებული და ფართოდ იყენებენ.¹ მ. მ. გერასიმოვის მიერ ღრმა მეცნიერულ საფუძველზე შექმნილი ხელოვნება ადამიანის თავის ქალას საშუალებით სახის აღდგენის სრულ შესაძლებლობას უზრუნველყოფს.

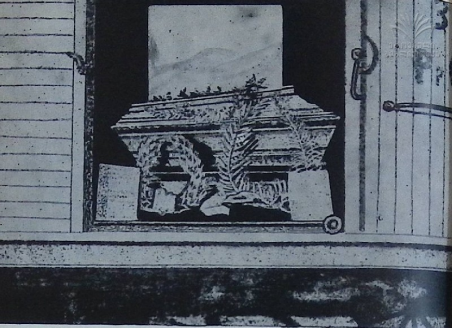
როგორც ცნობილია, ნ. ბარათაშვილი „1845 წლის ზაფხულში გახდა ავად განჯის ცუდი ცივებითა და აგვისტოს 21-ს გარდაიცვალა“,² მისი გვამი კი „დაიკრძალა ელისავეტპოლში“,³ პატარა, რუსის ეკლესიის გალავანში“.

ქართველმა ხალხმა დიდი პოეტის ნეშტი 1893 წლის 24 აპრილს განჯიდან თბილისში გადმოასვენა (იხ. სურ. 25) და დიდუბის პანთეონში მიაბარა სამშობლოს მიწას, ხოლო 1938 წლის 15 ოქტომბერს დიდუბის პანთეონიდან მამადავითის შთის კალთაზე, მწვერალთა პანთეონში გადაასვენა (იხ. სურ. 26 და 27).

¹ «Труды Института этнографии АН СССР, том 28, М. 1955 г. М. М. Герасимов, «Восстановление лица по черепу (современный и ископаемый человек)».

² იხ. ლიტ. პატიაზე, წიგნი 1—2, გვ. 405.

³ ელისავეტპოლი, იგივე მურუთი, კიროვპოლიდან (ყოფ. განჯიდან) დაშორებულია 14 კილომეტრით.

25. ნ. ბარათაშვილის ნეშტი ვაგონში, განჯიდან თბილისში
გაღმოსვენების დროს.

ორივე შემთხვევაში,—როგორც განჯიდან თბილისში გაღმოსვენების დროს, ისე დიდუბის პანთეონიდან მთაწმინდაზე გადასვენებისას, აღწერილ იქნა ნეშტის მდგომარეობა, საიდანაც დასტურდება, რომ ნეშტი უეჭველად ნიკოლოზ ბარათაშვილისაა და „თავის ქალა და პირისახის ჩონჩხი კარგად შენახულია“ (იხ. სურ. 22).

აი როგორაა აღწერილი თავის დროზე პოეტის ნეშტის მდგომარეობა განჯიდან გამოვზავნილ კორესპონდენციაში, რომელიც გაზ. „ივერიაში“ დაიბეჭდა:¹

„ყველამ იცოდა სმენით თუ წაკითხვით, ზოგმა კიდევ ნახვითაც, თუ სად იყო დასაფლავებული დაუვიწყარი პოეტი და

¹ იხ. გაზ. „ივერია“, 1893, 29 აპრილი, № 88, გვ. 3, „წერილი განჯიდან“.

სწორედ ამ დაბეჯითებით აიხსნება ის, რომ კადნიერად შე-
უდგნენ მიწის თხრას პოეტისავე ძმის თუ ღვიძლი ნათესავის
საფლავის ქვის მარჯვნივ. აქაურის საკრებულოს წინამძღვარს
მამა მიხეილს (გვარად მძინარაშვილია) ორჯერ გადაუხდია
პანაშვიდი პოეტის საფლავზე და იქ დამსწრე მწუხარე დასაც
უთქვამს თურმე მამა მიხეილისათვის, ჩვენი ძმა ნიკოლოზ
მარჯვნივ ასაფლავიაო...

განზრახვა ჰქონიათ აქ ჩამოსულ მოთავეთა პოეტის ნათე-
სავს თავ. გ. ორბელიანს, ბ-ნ გ. იოსელიანს და ბ-ნ ა. ჭყო-
ნიას და მათთან ყველა იქაური ქართველობა, ერი თუ მღვდე-
ლი, მოწადინებული იყო პოეტის ძვირფასი გვამი, აწ მხოლოდ
ძვლავა და მტვრად დაშთენილი, საკრებულოს ეკლესიაში
წავსვენებინათ და წირვა გადაეხადათ ქართულის გალობითა
და ლოცვა-კურთხევით...

თხრაში ათასგვარად გაბარდული ხის ძირები საქმეს უჭირ-
ვებდა მუშებს... კარგა ძალზე ჩაღრმავდნენ. ხის ძირები გამო-
ილია და კუბოს მდებარეობის ნიშნებიც გამოჩნდა. ცოტა
კიდეც და ყველას თვალთ წარმოუდგა ნამდვილი სამარე...
კუბო თითქმის აღარ შენახულიყო. იპოვეს მხოლოდ მისი
მოსართავის ბუზმენტის რამდენიმე ნაწყვეტი. მისივე გაყო-
ლებით ჩონჩხიც ესვენა უმთავრეს ნაწილებად ანუ სახსრე-
ბად დაუმიწებელი. ტანსაცმელისა აღმოჩნდა სერთუკის ოთხი
თითბრის ფოლაქი მძიმედ ჟანგ მოდებული და დამპლის მაუ-
დის ნაგლეჯებზე დაკიდებული. უცხო და საინტერესო იყო
ერთი მაუდის ნაფლეთთაგანი; როგორც სჩანდა, სახელოსი,
ზედ სამოქალაქო უწყების მუნდირის ოქრომკედის კანტი და
მასზე კიდეც ფოლაქი. ფეხთ საცმლისა კი იპოვეს ცალი
ლანჩა, ცალი ქუსლი და ცალიც საბირე ყელითურთ, როგორც
სჩანდა, ძველებურის ქართულის სამოგვის წალისა, რადგან
შესაკვრელი თასმები ზედვე ჰქონდა.

ფრთა შესხმულმა იმედმა აღმაფრენა დაიწყო. ყოველივე
ნიშანი უტყუარად ამტკიცებდა პოეტის გვამსა. მისი დის
თქმული „მარჯვნივ“ მდებარეობა ეხლა აღვილი გასაგები
ვანდა...

Մ. Բ. Զախարովի և իր անդամների հետ Մոսկվայում, 1938 թվական
(Մոսկվայի Կ. Զախարովի)։

კუბო, ტანსაცმელი და ჩონჩხის წვრილი სახსრები სრულად გახრწნილყო, ამის მიზეზად ამბობენ აკაკის ხეს, რომელიც იქვე ყოფილა დარგული და რომლის ძირზედა დღეს პატარა ყლორტებია ამოხეთქილი. აი ამ ხეს რწყავდნენ თურმე და წყალი კი კუბოს თავს იწურებოდა, რის გამოც კუბოსა და გვამის გახრწნა მოსწრაფებულა...

მოიტანეს კუბო და ფრთხილად შეუდგნენ ნაწილების ამოკრეფას. თავის ქალა დაუშლული იყო. უმთავრესი სახსრები როგორც ზედა, ისე ქვედა ტანისა გაუხრწნელი და შეუმუსვრელი იყო და განსვენებული მგოსანი, როგორც იქ დამსწრე ერთმა ექიმმა სთქვა, მოსული ვაჟკაცი ყოფილა. თავის ქალაც ამასთანავე საკმაოდ დიდი იყო. წვრილის სახსრებისა ზოგიერთი ნამტკრევებია აღმოჩნდა. ძვლები რომ ამოკრიფეს, მერე ის მიწაც ამოიღეს, ჩონჩხის გაყოლებით რომ იყო. ყოველივე აღმოჩენილი ნაშთი გვამისა, ტანსაცმლისა თუ კუბოსი დაიკრძალა კუბოს შუა უჯრაში, მხოლოდ ორიოდ უბრალო ფოლაქი და აგრეთვე ის ფოლაქიც, რომელსაც სახელოს ოქრომკედლის კანტი შერჩენოდა, ბნ ალექსანდრე ჭყონიამ ჩაიბარა.¹ კუბოს თავს დახურეს და შეამკეს ყვავილებითა და ორის გვირგვინით...

იქნებოდა მეხუთე საათი, პროცესია რომ დაიძრა...

პატარა წესი აუგეს აგრეთვე თვითონ სადგურზე... და დასასრულ „წმინდაო ღმერთოს“ გალობით შეასვენეს კუბო საამისოდ მომზადებულ ვაგონში და თავ-ფეხთით სანთლები დაუნთეს“.

ასევე აღიწერა პოეტის ნეშტის მდგომარეობა 1938 წელსაც, დიდუბიდან მთაწმინდაზე გადასვენებისას:²

¹ ამონაწერში აღნიშნული ნივთები, რომელიც პოეტის ჰირსუთაღმა ბნ ალექსანდრე ჭყონიამ ჩაიბარა—ორი დიდი და ცალი ლანჩა,—ამჟამად დაცულია საქართველოს ლიტერატურის მუზეუმის ფონდებში და სათუთად ინახება.

² ი.ა. გაბ. „კომუნისტი, 1938. 16 ოქტომბერი, № 238, გვ. 4. „ბარათა-შვილის ნეშტის გადასვენება“.

27. ნ. ბარათაშვილის წყალობის კამპანიაში დიდუბის პანთეონთან 1936 წელს. კუ-ბისთან დეკან (მარცხნიდან მარჯვნივ) პ. კაშველა, ს. კაღალიშვილი, ს. ლერინი, გ. ხუბ-ბათაშვილი (პოეტის დისწული), ა. მარტოშვილი, ვ. ღვასელი, გ. ხუბათაშვილი, პ. ინგოროვი, ა. მახაშვილი, დ. ბენაშვილი, პირველი რიგი: გ. კიკელიძე, პ. მელიქიძე, ს. მელიქიძე, ს. მელიქიძე, ს. მელიქიძე.

„პროფესორ ვლადიმერ ჟენტის მეთაურობით¹ მოხდა ნ. ბარათაშვილის ნეშტის მეცნიერულად შემოწმება. პოეტის ჩონჩხი მთლიანად შენახული აღმოჩნდა, სახსრებითა და ნაწილებით. ჩონჩხის აღდგენის სურათი ადასტურებს, რომ ნ. ბარათაშვილი საშუალო ტანისა და ძვალმსხვილი კაცი ყოფილა. როგორც ცნობილია, ნ. ბარათაშვილი ოდნავ კოჭლი იყო. მეცნიერულმა ექსპერტიზამ ფეხის მარცხენა ქვედა კიდურზე დაადასტურა დაკოჭიება. თავის ქალა საშუალო ზომისაა, კარგად შენახული. კუბოში აღმოჩნდა აგრეთვე ძველებური ქართული ფეხსაცმლის ლანჩა და ქუსლი, აგრეთვე პოეტის ტანსაცმლის ერთი თითბურის დიდი“.

ეს მონაცემები ჩონჩხის მდგომარეობისა და თანამედროვე მედიცინის მიღწევები გვარწმუნებენ, რომ შესაძლებელია სასურველი შედეგის მიღწევა. ამ საქმეში შეიძლება დაგვეხმაროს ორი დიდი ინსტიტუტი. ესენია:

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ნ. ნ. მიკლუხო-მაკლაის სახელობის ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი, თავის ქალას საშუა-

¹ როგორც ნეშტის შესწავლის დროს შედეგად აღტიდან ჩანს, პროფ. ელ. ჟენტს თან ახლდა (და აქტსაც ზელს აწერს) დოცენტი (ამჟამად უკვე ღვაწლმოსილი პროფესორი) არკადი ბესარიონის ძე ჭორბენაძე, რომელმაც გულმოდგინედ ააწყო პოეტის ჩონჩხი და საფუძვლიანად შეისწავლა იგი.

ცნობისმოყვარეობამ არ მომასვენა და პირადად ვინახულე პროფ. არკ. ჭორბენაძე; ეთხოვე ეამბნა ამ საინტერესო ეპიზოდზე თავისი მუშაობიდან. მან განაცხადა: „დიდი დამაბულობა და ინტერესი იგრძნობოდა დამსწრე პირთა შორის დიდუბის პანთეონში ნიკ. ბარათაშვილის საფლავის გახსნის დროს. როდესაც ჩონჩხი საფლავიდან ამოვიღეთ, მაგიდაზე დავაწყვე და შევუდექი მის აწყობას, მწერალთა შორის დიდი ღელვა იყო, მოუთმენლად ელოდნენ ფეხების ძვლების აწყობას, რომ შეეტყვოთ ფეხის ძვლების იმ ნიშანდობლივ მდგომარეობაზე, რომელიც მას უნდა ჰქონოდა, რადგან ნიკოლოზს ბავშვობისას სკოლის კიბიდან გადმოვარდნის გამო ფეხები დაუშავდა. როდესაც ჩონჩხი ავაწყვე, ნათლად შეიმჩნეოდა მარცხენა ქვედა კიდურის წვივკოპის მიდამოში ძვლების დაკოჭიება. როდესაც დამსწრეთ ამის შესახებ მოკახსენე, მათში დიდმა სიხარულმა და კმაყოფილებამ იფეთქა, ეპვი არ იყო, რომ იგი ჩვენი ძვირფასი პოეტის ნეშტი იყო“. (იხ. სურ. 28).

28. პროფ. ა. ჯორბენაძე ნიკ. ბარათაშვილის ჩონჩხის აღდგენაზე.

ლებით სახის რბილი ნაწილების აღდგენის ლაბორატორიის
რომელსაც ხელმძღვანელობდა პროფ. მ. მ. გერასიმოვი (გარ-
დაიცვალა 1969 წ. 27 მარტს).

ლენინგრადის პირველი სამედიცინო ინსტიტუტის რენტგენ-
ნოლოგიისა და რადიოლოგიის ლაბორატორია და ასაკობრივი
ოსტეოლოგიის, პათოოსტეოლოგიისა და პალეოპათოლოგიის
მუზეუმი (ლაბორატორიისა და მუზეუმის გამგე—სსრკ მეც-
ნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფ. დ. გ. რო-
ხლინი).

მათი დახმარებით შესაძლებელია სრული სიზუსტით
დადგინდეს: მიცვალებულის ეროვნება, სქესი, ასაკი გარდა-
ცვალების მომენტში, დაკრძალვიდან გასული დრო და, რაც
მთავარია, აღდგენილ იქნას გარდაცვლილის პორტრეტი.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ნიკოლოზ ბარათაშვილის	
სურათის თუმაწიშვილისაული ესკიზები	3
თუმაწიშვილისაული ესკიზი და	
ნიკოლოზ ბარათაშვილის პორტრეტის	
აღდგენის ცდები	12
„თუმაწიშვილისაული ესკიზის“	
უცნობი ეგზეგვლარი ლაიფციგში	24
ნიკოლოზ ბარათაშვილის სურათი	
რომის ქართულ კათოლიკურ მონასტერში	30
ორი „უცნობის“ სურათი ბარათაშვილებისა და	
ორბეღიანების საოჯახო კოლექციიდან	40
ნიკოლოზ ბარათაშვილის	
ფერწერული პორტრეტი მრეგანში	53
ნიკოლოზ ბარათაშვილის პორტრეტის	
აღდგენის ერთი საიმედო გზა	69

რედაქტორი შ. ს უ ლ ა ბ ე რ ი ძ ე
გამომც. რედაქტ. ნ. ქ ა რ თ ე ლ ი შ ვ ი ლ ი
მხატვარი დ. გ რ ი გ ო ლ ი ა
მხატვრული რედაქტორი გ. ლ ლ ო ნ ტ ი
ტექნიკური რედაქტორი ლ. ქ ე ვ ა რ ც ხ ა ე ა
კონტრ-კორექტ. დ. კ ა ლ ა ნ დ ა რ ი შ ვ ი ლ ი
კორექტორი ნ. პ ა ჯ კ ო რ ი ა
გამომშვები ი. ბ ა ნ ი ძ ე

გადაეცა წარმოებას 5/IV-73 წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15/XI-73 წ.
ანაწყოების ზომა 5,5×9
ქაღალდის ზომა 60×84¹/₁₆
ნაბეჭდი თაბახი 4,65
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 4.12
უე 00305 ტირაჟი 10.000 შეკვ. № 1266
ფასი 39 კაბ.

გამომცემლობა „ნ ა კ ა დ უ ლ ი“,
თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. № 5
Издательство «Накадули», Тбилиси, ул
Марджанишвили № 5

აიწყო და აიკინძა საქართველოს სსრ მი-
ნისტრთა საბჭოს გამომცემლობათა, პოლიგრა-
ფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწი-
ფო კომიტეტის № 2 სტამბაში, თბილისი, ფურ-
ცელაძის ქ. № 5.

დაიბეჭდა თბილისის ფერადი ბეჭდვის სტამ-
ბაში, პლენანოვის პრ. № 50.

Набрано и сброшюровано в типографии
№ 2, Государственного Комитета Совета
Министров Грузинской ССР, по делам из-
дательства, полиграфии и книжной Торговли,
Тбилиси, ул. Пурцеладзе № 5.

Отпечатано в Тбилисской типографии
цветной печати, пр. Плеханова, № 50.

320/28

Чачанидзе Василий Илларионович

О портрете Николоза Бараташвили

(На грузинском языке)

Детюниздат Грузинской ССР

«Накадули», Тбилиси, 1974

